

Arheoloogiakeskus MTÜ

**Aruanne Pärnu linnas Hommiku tänav 5 kinnistul teostatud
arheoloogilistest uuringutest (asulakoht 11793, Pärnu vanalinna ja
kuurordi muinsuskaitseala 27007) 2020. a**

**Gurly Vedru,
arheoloog**

Tallinn 2021

Arheoloogiliste uuringute aruande vorm nr 1.

		Loa number: 23580
Mälestise nimetus / uuringu objekt:	Asulakoht Pärnu vanalinn ja kuurordi muinsuskaitseala	Registrinumber: 11793 27007
Aadress (uuringu objekti asukoht): Pärnu maakond, Pärnu linn, Hommiku tänav 5 (62510:103:0620)		
Koordinaadid: Uuritud ala nurgad: X: 6471777, Y: 529410; X: 6471779, Y: 529418; X: 6471803, Y: 529411; X: 6471803, Y: 529408		

Uuringute eesmärk ja kokkuvõte:
Arheoloogiline uuring kaasnes kinnistul toimunud kaevetöödega. Kogu hoovialalt eemaldati pealmine 40–50 cm paksune pinnasekiht, lisaks kaevati veel sügavamad trassid kanalisatsiooni- ja sadevetekanaliseerimisteede paigaldamiseks. Vanadelt linnaplaanidelt oli teada, et selles hoovis on eri aegadel asunud mitmeid hooneid. Kõig nende vundamendikatkele kaevetöödel ka satuti.

Tehtud/tellitud analüüsid ja dateeringud:

☐ ¹⁴ C ☐ dendro ☐ luu ☐ muu	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td>Välitööde juhataja ja asutus: Gurly Vedru, Arheoloogiakeskus MTÜ</td> </tr> <tr> <td>Toimumisaeg: Veebruar, märts; juuli–august 2020</td> </tr> <tr> <td>Tööde tellija: Viimistlus ja Ehitus OÜ</td> </tr> <tr> <td>Kaevandi või uuritud ala pindala: U 149 m²</td> </tr> <tr> <td>Leiud (peanumber): puudusid</td> </tr> </table>	Välitööde juhataja ja asutus: Gurly Vedru, Arheoloogiakeskus MTÜ	Toimumisaeg: Veebruar, märts; juuli–august 2020	Tööde tellija: Viimistlus ja Ehitus OÜ	Kaevandi või uuritud ala pindala: U 149 m ²	Leiud (peanumber): puudusid
Välitööde juhataja ja asutus: Gurly Vedru, Arheoloogiakeskus MTÜ						
Toimumisaeg: Veebruar, märts; juuli–august 2020						
Tööde tellija: Viimistlus ja Ehitus OÜ						
Kaevandi või uuritud ala pindala: U 149 m ²						
Leiud (peanumber): puudusid						

Märkused:
Hoovis olid mitme varasema hoone müürid.

Kuupäev: august 2020–jaanuar 2021

Allkiri

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Hommiku tänav 5 kinnistu: asukoht ja kohakasutuse ajalugu.....	4
2020. aasta välitööde metoodika.....	6
2020. aasta välitööd.....	7
Kelder Hommiku tänav 5/1 elamu põhjapoolse osa all.....	7
Veranda vundamendisüvendi kaevamine.....	8
Pinnase koorimine ja varasemate hoonete müürikatked.....	9
Trassikaevad.....	12
Kokkuvõte.....	14
Kasutatud materjalid.....	15
Joonised ja tahvlid.....	16

Sissejuhatus

2020. aasta veebruaris, märtsis ning juulis ja augustis toimusid arheoloogilised välitööd Pärnu linnas, kus uuringute objektiks oli Hommiku tänav 5 kinnistu (62510:103:0620) hooviala (joonis 1, 2; tahvel I). Arheoloogilised uuringud olid põhjustatud Hommiku tänav 5 hoonete rekonstrueerimise ja renoveerimisega kaasnenud kaevetöödest, millega eemaldati sisehoovis pealmine pinnasekiht ning ehitati uued kanalisatsiooni- ja sadevetekanaliseerimisvõrgud.

Rekonstrueerimistöid teostas Viimistlus ja Ehitus OÜ, kes tellis ja tasustas nii kaevetööd kui ka arheoloogilised uuringud. Hoovis toimunud kaevetööd teostas alltöövõtjana Ambroosius OÜ ning trasse ehitas Toruproff OÜ. Arheoloogilisi uuringuid viis läbi ning aruande koostas arheoloog Gurly Vedru Arheoloogiakeskus MTÜ-st.

Homiku tänav 5 kinnistu: asukoht ja kohakasutuse ajalugu

Homiku tänav 5 kinnistu paikneb Pärnu keskaegse linna territooriumit markeeriva asulakoha 11793 kagupoolses sektoris ning Pärnu vanalinna ja kuurordi muinsuskaitseala 27007 keskosa idapoolsel küljel (joonis 1).

Uuritud kinnistu piirneb põhja poolt Malmö tänavaga ning idakirde poolt Homiku tänavaga. Neist tänavatest esimene kulgeb ligilähedaselt ida-lääne-suunaliselt, teine aga selles lõigus lõunakagu-põhjalooode-suunaliselt. Pärnu keskaegse linnamüüri Punane torn jääb uuritud hoovialast u 42 meetrit lõuna poole, linnamüüri kirdepoolses nurgas paiknenud Viljandi torn aga u 115 meetrit põhja poole. Punane torn (joonis 2) oli linnamüüri kagupoolne nurgatorn, mille läänepoolsest küljelt läks üks müür lääne- *resp.* lääneedela suunas ning põhjapoolsest küljelt teine müür põhja- *resp.* põhjakirde suunas. Müürist väljapoole jäi veega täidetud vallikraav, mis Pärnus oli arvatavasti kuni 19 meetrit lai. Arvestades uurimisala paiknemist linnamüüri vahetus läheduses ning müüri suunda, pidasin enne 2020. aasta välitööd võimalikuks, et linnamüür kulges läbi praeguse Homiku tänav 5 kinnistu läänepoolse külje. Lisaks andis ajalooliste kaartide analüüs alust oletusele, et sellesse hoovi jääb ka linnamüüri paiknenud pooltorn.

Pärnu linnamüür rajati suuremas osas arvatavasti 14. sajandil, Punane torn aga 15. sajandil. Kirjalikes allikates mainitakse seda esimest korda aastal 1543 (Mälestise pass). Kuna linnamüüri ei ole Punase torni ja Viljandi torni vahelises lõigus toimunud kaevetöödega ilmselt leitud, siis pärinevad andmed selle asukohast vaid ajaloolistelt kaartidelt ning osaliselt ka ehituslikelt uuringutelt. Nimelt leidsid aastail 1970–1976 Punases tornis aset uuringud, mille eesmärgiks oli koguda teavet torni algse arhitektuuri kohta. Nendega töödega kaasnesid ka kaevetööd linnamüüri asukohal. Selgus, et katkendlikult säilinud linnamüür oli torni juures säilinud alles absoluutkõrgusel 3,7 m ümp (Sedman 1977, 26) ehk ligilähedaselt kahe meetri sügavusel praegusest maapinnast. Samuti selgitati välja linnamüüri suunad. Uuringu tulemuste põhjal koostatud joonisel on näha, et idapoolne müür sai alguse Punase torni idakirdepoolselt küljelt ning kulges siit põhjakirde suunas (joonis 3). Samas on teada Rein Raie poolt 1990. aastal koostatud ehitusarheoloogiline uuring, milles oleva joonise kohaselt linnamüür kulges siiski selles kohas põhja-lõuna-suunaliselt praeguste kinnistute piiril ning Homiku tänav 5 kinnistu keskosa läänepoolsele küljele jäi vaid pooltorn (Ehitusprojekt, skeem 4)¹.

17. sajandil linnaterritooriumi suurendati ning rajati seda kaitsvad muldkindlustused. Varasemad linnakindlustused kaotasid oma funktsiooni ning enamik neist lammutati. Nende tööde käigus täideti varasem vallikraav ning linna laiendati ka ida suunas. Järgnevate sajandite jooksul jäigi keskaegsest linnamüürist alles ainult Punane torn. Uusaegse linna

¹ Käesoleva aruande koostaja ei ole Raie algteksti näinud.

idapoolseks piiriks sai praegune Hommiku tänav, mis siis kandis Ida tänava nime (joonis 4: *Ost Gasse*). Sellest omakorda ida poole jäi juba bastionaalvöönd koos samaaegse vallikraaviga. Kõigest sellest aga pikemalt allpool.

Enne tööde algust oligi üheks tööhüpoteesiks see, et Punasest tornist põhja poole jäävate kinnistute piirid kulgevad siinkohas piki varasemat linnamüüri (joonis 2). Siiski jäi lahtiseks, kas see piir kulges piki linnamüüri sise- või väliskülge või hoopis selle keskel. Kõikidele võimalustele võis leida mitmeid põhjendusi ja seletusi. Igatahes peeti enne väliuuringuid tõenäoliseks, et vähemalt osaliselt jääb Hommiku tänav 5 kinnistu keskaegse vallikraavi alale ning ilmselt kulges ka linnamüür just siin, eeldatavasti kinnistu läänepoolses- või keskosas.

Viimasele oletusele pakuvad kinnitust ka ajaloolised kaardid, millest vanim on dateeritud aastasse 1696 (joonis 5). Sellele Paul von Esseni poolt koostatud kaardile „Grund-Riss von den Stat Pernau mit deren Plätzen“ on lisaks uusaegsetele linnakindlustustele kantud ka keskaegne linnamüür koos tornide ja väravatega. Tõsi küll, linnamüür on ilmselt antud vähemalt mõnevõrra lihtsustatuna ja skemaatilisena. Arvestades rootsiaegsete kaartide üldist täpsust, võiks siiski oletada, et vähemalt üldistes andmetes nagu suund ja asukohad, on tegu küllaltki informatiivse materjaliga. Samas ei anna see siiski absoluutset kindlust antud teemas. Ainsaks praegu olemasolevaks kinnispunktiks tolleaegse kaardi kandmisel praegusele kaardile on Punane torn, teada on ka kirdetorni asukoht ning neid saab kasutada linnamüüri asukoha määramiseks. Punasest tornist põhja poole jäävate kinnistute piir ei kulgenud kaardi koostamise ajal mitte seal, kus praegu, ehk oletatavalt linnamüüri joonel, vaid Punasest tornist lääne pool ning seega kindlasti linnamüüri siseküljel. Tõsi küll, kinnistupiiride suund oli ka siis paralleelne nii linnamüüriga kui ka praeguse Hospidali tänavaga – viimane kannab sellel kaardil küll Pühavaimu tänava nime. Hospidali tänav on Rüütli ja Malmö tänavatevahelises lõigus praegu ligilähedaselt põhja-lõuna-suunaline, 1696. aasta kaardil aga põhjakirde-lõunaedela-suunaline. Kirjeldataval kaardil saab linnamüür alguse Punase torni põhja- ja läänepoolsete külgede keskosas, kuid 1970ndatel aastatel läbi viidud uuringute andmetel pigem nende külgedelt (vrld joonis 3 ja 5). Samas on linnamüüri suund enam-vähem sama. Müür kulges esmalt idakirde-lääneedela-suunaliselt kuni pooltornini, mis asus kusagil Malmö tänavast mõnevõrra lõuna pool. Juhul kui Paul von Esseni 1696. aasta linnaplaani mõõtkava on õige, siis asus mainitud torn praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu kesk- ja/või põhjapoolses osas ning võis ulatuda mõnevõrra ka praegusele Malmö tänavale (joonis 6). Elsbet Parek on Punase torni ajaloolises ülevaates maininud, et see torn paiknes Malmö tänava otsast pisut lõuna pool (Parek 1971, 6) – ehk siis võiks see asuda just praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu hoovis.

Eelkirjeldatud kaardile üsna sarnase pildi linnamüüri idapoolsest lõigust annab Georg Schwengelli poolt 1634. aastal koostatud kaart „Pernaw“ (EAA.5393.1.12, leht 1). Linnamüüri idapoolne müür on sellelgi kaardil põhjakirde-lõunaedela suunaline ning kusagil 2020. aastal uuritud ala läheduses asus pooltorn. Selle kaardi mõõtkava järgi asus pooltorn pigem praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu lõunapoolses osas.

Samas ei ole seda pooltorni Uus-Pärnu linnaraamatutes, mis muuhulgas annavad ülevaate linnamüüriga seotud tehingutest ja töödest, kordagi mainitud (Põltsam-Jürjo 2008, 27).

Eelmisega samasse kohta Hommiku tänav 5 kinnistu lõunapoolses otsas on pooltorni asukoha paigutanud ka Aldur Vunk, kelle raamatus „Pärnu enne esimest ilmasõda“ on antud 17. sajandi linnaplaan kokkutõstetult hilisemate plaanidega. Linnamüür on selles kohas antud aga põhja-lõuna-suunalisena ning seda praeguste kinnistute piirist lääne pool kulgevana (Vunk 2019²).

² Leheküljed on selles raamatus nummerdamata. Viidatud joonis asub fotode nr 17 ja 18 vahel.

Nii linnamüüri kui ka seda toestanud pooltorni loodeti leida 2020. aasta välitöödega. Samuti arvati, et vähemalt osaliselt on tegu keskaegse vallikraavi täitega. Kuid uuritud kinnistu oli kasutusel ka hilisematel sajanditel pärast linnamüüri lammutamist ja vallikraavi täitmist. Nagu mainitud, laiendati Pärnu linna 17. sajandil ning rajati ka seda ümbritsev muldkindlustuste vöönd. Tolleaegse linna idapoolsele piirile rajatud uus tänav kandiski vastavalt nime *Ost Gasse* – Ida tänav (joonis 4: *Ost Gasse*), oma praeguse nime sai see alles pärast 1913. aastat (EAA.2072.5.259, leht 1). Eeldatavasti rajati siia hooned peagi pärast linna laiendamist 17. sajandil ning kindlasti kasutati nende ehitamisel ära ka linnamüüri lammutamisel saadud kive. Mitmed toleaegsed linnaplaanid ei ole väga detailsed, kujutades eraldi vaid tähtsamaid ühiskondlikke hooneid ja linnaasutusi (vt nt EAA.1002.1.1826, leht 1). Nii pärineb esimene kaart, millel on kujutatud ka praegusel Hommiku tänav 5 kinnistul paiknenud hooned, aastast 1844 (joonis 7). Sellelt Johannes Hawelini koostatud plaanilt „Plan von der Kreisstadt Pernau“ nähtub, et praegune kinnistu jagunes siis kaheks. Neist põhjapoolne oli pisut suurem kui lõunapoolne ning nad kandsid vastavalt numbreid 83 ja 84. Põhjapoolsemal kinnistul asuv suurem hoone oli tagurpidi L-tähe kujuline ning hõlmas oma põhjapoolse pikiküljega kinnistu põhja- ehk Malmö tänava poolse osa ning idapoolse pikiküljega enamiku Ida tänava poolsest kinnistupiirist. See hoone jäi suures osas praeguse Hommiku tänav 5/1 elamu alale ning ilmselt just selle kelder leiti 2020. aasta kevadel praeguse elamu alt (vt allpool).

1844. aastal oli põhjapoolse kinnistu edelapoolses sektoris veel üks väiksem ruudukujuline hoovimaja, võimalik abihoone. Arvestades hoone paiknemist, toimus ligipääs hoovimajale just Ida tänavalt, kirjeldatava kinnistu lõunakagupoolsest otsast.

Lõunapoolsel kinnistul asunud elamu oli ida-lääne-suunaline ning see jäi põhjapoolse pikiküljega vastu põhjapoolset kinnistupiiri. Selle juurde kuulus samuti väike abihoone, mis paiknes sisehoovi edelapoolses nurgas (joonis 7). Arvatavasti just siinse suurema maja ida-lääne-suunalisele lõunapoolsele vundamendikatkele satuti ka 2020. aasta välitöödel (joonis 8).

Pisut rohkem kui kakskümmend aastat hiljem oli olukord kinnistul juba muutunud. Pärnu linna 1867. aasta plaani „Plan der Kreisstadt Pernau“ (joonis 8) andmetel olid kaks varasemat kinnistut juba liidetud. Eelmisel plaanil kujutatud majad olid lammutatud ning alles olid jäänud vaid 1844. kaardil olnud abihooned (joonis 9). Varasem ruudukujuline hoovimaja on sellel plaanil küll põhja-lõuna suunas pisut pikliku kujuga, kuid see võib tuleneda ebatäpsest kaardistamisest.

Eelmise kasutusjärgu rudimendina kannab uus hoone, mis paiknes pikiküljega Ida tänava (joonis 9: *Ost Gasse*) ääres, numbreid 83 ja 84. Ilmselt on tegu praeguseni säilinud elamuga aadressiga Hommiku tänav 5/1, millele hiljem ehitati juurde lõunapoolne osa.

20. sajandi esimesse poolde dateeritud kaardil „[Pärnu linna plaan]“ (joonis 10) on kujutatud ligilähedaselt praegust situatsiooni: olemas on nii kinnistu idapoolsel küljel paiknev elamu kui ka lõunapoolses osas asuv hoone. Lisaks neile asus siin veel kolmaski hoone, mis jäi kinnistu läänepoolsele küljele. See pisut ebakorrapärase kujuga ehitist sisaldas endas arvatavasti varasemat hoovimaja, millele oli nii lõuna- kui ka põhja poole ehitatud laiendus. Hoone keskosas oli jätkuvalt ilmselt alles ka esialgne hoone. Millal see lammutati, jääb selgusetuks. 1942. aasta linnaplaanil kujutatakse igatahes juba piklikku hoonet – kuuri? –, mis jäi kinnistu läänepoolse piiri juurde (joonis 11). Etteruttavalt olgu öeldud, et erinevate ehitusjätkude müüre tuvastati ka 2020. aasta väliuuringutel.

2020. aasta välitööde metoodika

Arheoloogiliste uuringute põhimeetodiks Hommiku tänav 5 kinnistul oli vaatlus. Kõik leitud müürid puhastati, kirjeldati, joonistati, mõõdeti ja pildistati (joonis 12; fotode asukohad ja

vaatesuunad on antud joonistel 25–29). Enamik müüre jäid alles, pärast fikseerimist lammutati osaliselt vaid kinnistu hiliseim, eeldatavalt 20. sajandi algusest pärineva abihoone vundament.

Hommiku tänav 5/1 elamu all avastati varasem tellisvõlviga keldriruum, mis oli osaliselt pinnast täis vajunud. Seda tühjaks ei kaevatud, aga selle seinte nähaolevad osad fikseeriti joonistega, pildistati ning kirjeldati. Pärast neid toiminguid täideti keldriruum liivaga ning juurdepääs sellele likvideeriti.

Kooritav ja/või ärakaevatav pinnas vaadati käsitsi läbi, leiud pildistati. Läänepoolse müüri äärde maetud osaliselt kõdunenud taksikoera luustik maeti tagasi sügavamale täitepinnasesse.

2020. aasta välitööd

Hommiku tänav 5 kinnistul teostati 2020. aastal vaatlust veranda vundamendisüvendi kaevamise-, pinnasekoorimise- ning trasside ehituse juures. Kõik mainitud tööd toimusid täitepinnases, milles vanimateks dateeritavateks leidudeks olid üksikud kaoliinist savipiipude varte katked ehk siis tegu oli 17.–19. sajandi materjaliga. Lisaks fikseeriti elamu renoveerimistööde käigus juhuslikult avastatud keldriruum. Kuna keldri fikseerimine oli täiesti omaette tööloik, siis alljärgnevalt antaksegi esimesena ülevaade just sellest.

Kelder Hommiku tänav 5/1 elamu põhjapoolse osa all

Tellisvõlviga kelder (tahvel II: 1) asub elamu loodepoolse sektori all, selle pikkus põhja–lõuna suunas oli 2,2 meetrit ja laius ida–lääne suunas 1,65 m. Ruumi nähtav kõrgus oli vaid 95 cm, kuna see oli rusupinnast täis varisenud. Eriti madal oli keldri lõunapoolne osa, kus seinu võis jälgida kohati kuni 20 cm kõrguses lõigus, mõnes paigas ulatus rusukiht aga võlvini. Avastatud ruumi ei kaevatud tühjaks, kuna see jäi alles. Kuigi näha oli vaid seinte ülemine osa, kasutatakse kirjeldustes siiski määratlusi all ja üleval, seda vastavalt kirjeldatavate objektide paiknemisele nähtavas seinaosas.

Keldri seinte alumised osad olid laotud suurtest pae- ja raudkividest, kusjuures põhjapoolses seinas oli rohkem paekive, idapoolse seina alumine nähtav osas oli aga laotud valdavalt raudkividest. Kivide vahel oli hallikasvalge suurte lubjakogumitega tugev mört.

Idapoolse seina (joonis 13; tahvel II: 2) pikkus oli 2,2 meetrit, kõrgus keskosas 90 cm. Alumise raudkivilademe kõrgus oli valdavalt 30 cm, kuid ulatus kohati kuni 40 cm-ni. Suurimad raudkivid olid 28–30 cm pikad ja kuni 25 cm kõrged. Selle seiniosa peale jäänud arvatavasti hilisem müüriosa koosnes valdavalt paekividest. Kahte erinevatest kividest koosnevat seiniosa eristas 40–45 cm kõrgusel paiknev üksik punaste telliste mittetäielik kiht. Selle mittetäieliku telliserea põhjapoolses otsas ehk põhjapoolse seina vastas oli üksik paekivi, mille pikkus oli u 25 cm ja paksus u 4 cm. Viimasest lõuna pool algaski mainitud telliserida, mille kõik neli telliskivi paiknesid ligilähedaselt ühekõrgusel. Tellised asetsesid horisontaalselt, kitsa otsaga põhja- ja lõuna poole. Nende telliste pikkus oli 15–16,5 cm ja paksus u 7 cm. Telliserea põhja–lõuna suunaline pikkus oli 66 cm, sellest lõuna poole jäid samal kõrgusel paiknevad õhukesed paekivid.

Tellisekihi peal oli 3–6 kivekihti, kus paekivide hulgas leidis vaid paar raudkivi. Selles seinaosas oli ka väga palju mörti. Kirjeldatava seina ülemises osas, lae keskosast pisut lõuna pool oli võlvi all punaste telliste ja rohke mördiga parandatud koht. Selle mõõtmed olid 24 x 36 cm.

Põhjapoolse seina (joonis 14; tahvel III: 1) pikkus oli 1,65 m, kõrgus läänepoolses nurgas 68 cm ja ida pool 50 cm. Siin oli näha kuni viis kivekihti, mis koosnesid peamiselt massiivsetest paekividest. Kivide mõõtmed olid 10–62 cm, väiksemaid kive oli kasutatud suurte kivide vahele jäänud tühemike täitmiseks. Suurim nähaolnud paekivi jäi läänepoolsest

seinast 26 cm ida poole ja idapoolsest seinast 82 cm lääne poole. Selle mõõtmed olid 52 x 16 cm ning see asus teises ja kolmandas kihis. Suurim raudkivi jäi samuti läänepoolsest seinast 26 cm ida poole ning see asus eelkirjeldatud paekivi peal. Raudkivi mõõtmed olid 29 x 15 cm. Näis, et põhjapoolne sein ulatus lääne pool kaugemale kui talle hetkel vastu ulatuv läänepoolne pikisein – ehk siis ta oli sellest vanem. Ka kirjeldatavat ruumi katnud laevõlv ulatus keldrist kaugemale läänepoolse müüri peale.

Läänepoolne sein (joonis 15; tahvel III: 2; tahvel IV: 1) oli u 2,2 m pikk, selle nähaoleva osa kõrgus oli põhja pool 68 cm ja lõuna pool u 50 cm. Kirjeldatava seina põhjapoolses küljes oli näha kaheksa kivekihti, lõunapoolses servas kuus. Sein sarnanes põhjapoolsega ning oli laotud valdavalt suurtest paekividest. Vaid ülevalt teine (kolmas) kiht moodustus nii suurtest raud- kui ka paekividest. Selles reas oli kuus raudkivi, mille vahel paiknesid kaks paekivi. Need olid seina lõunapoolsest otsas kolmas ja neljas kivi, millest esimesena mainitu oli lahtiselt ja viltu, teine, massiivne paekivi, aga algses asukohas. Suurima raudkivi mõõtmed selles seinas olid 34 x 16 cm. Kirjeldatava seina suurim paekivi asus põhjapoolses küljes võlvi all. Antud kivi mõõtmed olid 48 x 15 cm. Seina lõunapoolses küljes oli võlvi alla laotud kaks kihti punaseid telliseid. Üldiselt oli selle seina kivide vahelt lubimört ilmselt välja murenenud ning seda oli kohati näha vaid viimatimainitud võlvialustel tellistel.

Lõunapoolne sein ei olnud nähtav sissevarisenud rususe pinnase tõttu.

Tellised olid nii võlvlaes kui ka seintes samad mõõtmetega: 28,0–28,5 x 15–16 cm x 6–7 cm. Lubimört põhjapoolses seinas ja idapoolse seina alumises (algses?) osas oli hallikasvalge. Idapoolse seina ülemises (hilisemas?) osas valkjas ja suurte lubjatükkidega.

Idapoolne sein oli ehitatud vastu põhjapoolset seina, lääne pool jooksis aga läänepoolne sein põhjapoolse seina kivide vastu. Võlvkaar on algselt jätkunud nii ida- kui ka lääne poole.

Keldriruumi võlvi edelapoolses sektoris oli 44 cm suurune sirgete seintega avaus (tahvel IV: 2). Keldrit täitva rusukihi asukoha põhjal otsustades oligi see koht, kust pinnast ja kive oli sisse vajunud.

Arvatavasti pärines kirjeldatud kelder Malmö ja Hommiku tänavate nurgal paiknenud hoonest, mida on kujutatud 1844. aasta kaardil (vt joonis 7). Hoone lammutamisel on mingil põhjusel osa keldrist alles jäänud ning lääne poolt kinni laotud.

Veranda vundamendisüvendi kaevamine

Need kaevad toimusid Hommiku tänav 5/2 elamu läänepoolse osa põhjapoolse seina juures, u 3 meetrit idapoolsest majaseinast lääne pool ning 2,8 meetrit läänepoolsest piirdemüürist ida pool (joonis 12; tahvel V: 1). Lahti kaevati idakirde-lääneedela suunas u kolme meetri pikkune ja põhjaloode-lõunakagu suunas u ühe meetri laiune ala. Kaevesügavus ulatus siin u 50 sentimeetrini ning selles ulatuses kaevati tühjaks ala välisperimeeter. Selle sisse jäänud osast eemaldati 20–30 cm paksune pealmine pinnasekiht.

Siin oli pealmise u 15 cm paksuse mullakihi all varasema betoonvundamendi jäänus (tahvel V: 2; tahvel VI: 1). Selle põhjapoolne lint oli idakirde-lääneedela-suunaline ning see jäi majaseinast 90 cm põhja poole. Selle pikkus oli u 3 meetrit ning laius 20 cm. Sellega liitus tema lääneedela- ja idakirde poolsetes otstes põhjaloode-idakagu-suunalised külgmised vundamendiosad. Need jooksid oma lõunaedalapoolsetes otstes olemasoleva hoone põhjapoolse seina vastu. Külgmiste betoonvundamentide pikkus oli u 80 cm ning laius 20 cm. Selle betoonvundamendi sisse jäi liivasegune täitepinnas, milles leidus ahjupottide tükke,

üksikuid punaste telliste katkeid, kärgtelliste tükikesi, puidutükke, kilet jms täitematerjali. Üldse oli siin mitmesugust lammutusrusu: erinevat tooni liiva, punaste telliste puru, lubimördipuru, paekivitükikesi jm.

Idapoolse vundamendiosa põhjaloodepoolse otsa all oli u 25 cm laiune samuti idakirde-läänedela-suunaline müürikatke (tahvel V: 2). Selle idakirde-läänedela-suunaline ulatus oli u 1,3 m, põhja-lõuna suunas aga 90 cm. Betoonkonstruktsioonist põhja- resp. põhjaloode pool seda ei olnud. Alumine müür kuulus tõenäoliselt hoone varasemale verandale. Hiljem ehitati samasse kohta betoonist lampkast, mis millalgi täideti. Nii oligi kaevise läänepoolses osas tegu üksnes lampkasti jäänustega, idapoolses osas oli selle all osaliselt säilinud ka varasema veranda vundament.

Pinnase koorimine ja varasemate hoonete müürikatked

Kogu Hommiku tänav 5 hoovialalt kooriti pinnas kuni 50 cm paksuse kihina (tahvel VI: 2). Kuna oli teada, et hooviala oli varem munakividega sillutatud, siis taheti neid kive taaskasutamise eesmärgil kätte saada. Sellest tulenevalt eemaldati esmalt pealmine mullakiht u 10 cm paksuselt, korjati välja sillutisekivid ning seejärel kaevati ära sillutisealune pinnasekiht.

Enne koorimistöde algust tehtud vaatlusega selgus, et kinnistu läänepoolse piirdeaia juures ja osaliselt selle all on sellega paralleelne ehk põhja-lõuna-suunaline **müür** (tahvel VII: 1). See oli suuremas osas kaetud mõne sentimeetri paksuse mullakihi, kohati oli aga täiesti nähtav. Müür oli ehitatud valdavalt 20–25 cm suurustest raudkividest ning kive siduvas lubisegus leidis mõnes kohas punaste telliste tükikesi. Asukoha ja välisilme põhjal oletati esmalt, et tegu võiks olla linnamüüri. Samas olid selles kohas pärast linnamüüri lammutamist olnud mitmed hooned ning see müüriosa võis pigem pärineda varem läänepoolse naaberkinnistu idapoolses küljes paiknenud piklikust põhja-lõuna-suunalisest hoonest või ka Hommiku tänav 5 kinnistul paiknenud piklikust hoonest. Kõrvalkinnistul paiknenud piklik hoone oli olemas juba 1844. aasta kaardil ning see oli alles veel ka 20. sajandi esimesel poolel (joonis 7, 9, 10). Esimese tööna puhastati mainitud müür kogu ulatuses pealt puhtaks ning vaadati, kas ja millised müürid sellega liituvad. Selgus, et selle põhja-lõuna-suunalise müüri idapoolne külg osutus vahetult praeguse piirdeaia alla jääva raudkividest müüriosa pealispinnast maksimaalselt 20 cm madalamaks. Müüri pealispinna absoluutkõrgus oli 5,35–5,55 m ümp. Seda madalamat müüriosa võis jälgida kokku umbes 10 meetri pikkuses ja kuni 40 cm laiuses lõigus. Oma lõunapoolses- ja keskosas oli see **väikesemõõtmelise hoone** (joonis 5: A) läänepoolseks seina vundamendiks (tahvel VII: 2). Kirjeldatav hoone oli oma pikikülgedega läänepoolse kinnistupiiriga paralleelne ning seda piirasid põhja- ja lõuna poolt ligilähedaselt ida-lääne-suunalised otsamüürid ning ida poolt põhja-lõuna-suunaline pikisein. Läänepoolne põhja-lõuna-suunaline pikimüür jätkus mainitud hoonest nii põhja- kui ka lõuna pool. Väikesest hoonepõhjast põhja pool liitus läänepoolse pikimüüriega veel üks ligilähedaselt ida-lääne-suunaline müürikatke.

Väikese hoonejäänuse (tahvel VIII: 1, 2) sisepikkus oli 4,4 meetrit ning selle **läänepoolses pikiseina vundamendis** (joonis 16; tahvel IX: 1) võis jälgida kahte kuni kolme kivekihti. Selle kolmes lõunapoolses meetris oli müüri ehitamiseks kasutatud ainult keskmise suurusega raudkive, millest suurimate mõõtmed ulatusid kuni 50 sentimeetrini. Lisaks oli selles osas ka mõni väiksem punase tellise tükk. Alates kolmandast meetrist oli lisaks raudkividele kasutatud ka paekive ning punaste telliste tükkide osakaal oli varasemast oluliselt suurem. Müürilõigu lõunapoolses 2,75 meetri pikkuses lõigus oli alumiseks kihiks tihke valkjashall mördikiht, mille paksus oli lõunapoolses otsas u 10 cm. See kiht paksenes põhja suunas, kus see ulatus kuni 20 cm-ni. Mördikihi peale jäi müüri lõunapoolses otsas tume tihke söekiht paksusega kuni 18 cm, mis õhenes põhja poole liikudes. U 1,8 meetri kaugusel müüri

lõunapoolsest otsast oli see söeviirg veel vaevu aimatav, pärast seda aga kadus. Söekihi peal oli õhuke, vaid mõne sentimeetri paksune kiht määrdunud liiva. Selle määrdunud liivakihi peale jäidki seinad raudkivid ning punaste telliste tükikesed, mis olid seotud valkjashalli mördiga.

U 2,75 meetrit müüri lõunapoolsest otsast põhja pool oli alumiseks kihiks samuti mört, milles leidsid üksikuid punaste telliste tükikesi. Vastu seda mördikihti oli u kolm meetrit müüri lõunapoolsest otsast põhja pool suurem söekogum (tahvel IX: 2). Kirjeldatavas põhjapoolses osas oli kolm kivekihti, lisaks raudkividele leidsid siin ka mõningaid paekive. Põhjapoolse osa kivide ning alumise mördikihi vahele jäi 7–10 cm paksune hele liivapadi. Selle osa raudkivid olid samuti valdavalt kuni 40 cm suurused ning kogu müüri üldilme üsna sarnane.

Kirjeldatava väikese hoone **lõunapoolse otsaseina vundament** (joonis 17; tahvel X: 1, 2) oli ligilähedaselt ida–lääne-suunaline, selle sisepikkus oli 1,4 m, välispikkus 2,07 m. Müüri säilinud kõrgus oli läänepoolses otsas 50 cm, keskel 45 cm ning idapoolses otsas 20 cm, laius aga vastavalt 50 cm, 45 cm ja 44 cm. See müür oli ehitatud suurtest lapiku kujuga raudkividest, millest suurima pikkus oli 60 cm. Lisaks oli siin ka üks suhteliselt väike paekivi ning mördis ka mõningaid punaste telliste tükikesi. Müüri keskosa oli kaetud tugeva mördikihiga, kivid paistsid vaid selle ida- ja läänepoolses osas. Müüri läänepoolne ots jooksis vastu läänepoolset põhimüüri.

Ida–lääne-suunalise **põhjapoolse otsaseina vundamenti** (joonis 18; tahvel XI, XII, XIII: 1) moodustas kolm kihti kive, mille alla jäi kuni 10 cm paksune mördikiht, millest omakorda allapoole jäi u 5 cm paksune liivapadi. Viimane oli paigaldatud hooviala iseloomustavale tumedale tätekihile. Kirjeldatava müüri sisepikkus oli 1,45 meetrit ja välispikkus 1,70 m, selle laius oli idapoolses otsas ja keskel 45 cm ning läänepoolses otsas 55 cm. Müüri katke kõrgus oli u 30 idapoolses otsas, 38 cm keskel ja 40 cm läänepoolses otsas. Müür koosnes peamiselt ühtlase mõõduga suurtest paekividest, mis olid 4–6 cm paksused ja 45–55 cm pikkused. Põhja – lõuna suunas oli siin kõrvuti kaks rida kive.

Selle müüri läänepoolne ots on ehitatud läänepoolse pikimüüri vastu, idapoolne pikimüür tuli aga talle vastu. Müüride liitumiskohad olid seotud paksu mördikihiga.

Kirjeldatava hoone **idapoolse pikiseina vundament** (joonis 19; tahvel XIII: 2) oli põhja–lõuna-suunaline, selle pikkus oli 4,4 m, kõrgus kuni 50 cm ja laius 40–50 cm. Selle pealispind jäi hoovi praegusest tasapinnast 5–7 cm madalamale. Sein oli väga nõrga konstruktsiooniga ning selles näis olevat rohkem mörti kui kive. Enamiku seinas keskosa moodustaski hallikaskollane lubimört, milles domineeris keskmiseteraline liiv ning ilmselt just seetõttu oli mört väga pude. Olid ka üksikud väikesed (kuni 5 mm) lubjakogumid, kuid nende hulk oli väga väike. Kive oli selles seinas kaks kuni neli kihti, raud- ja paekive oli siin suhteliselt võrdselt. Rohkem kive ning korrapärasem lade oli müüri lõunapoolses osas. Selle seinas põhjapoolses otsas oli talle peale pandud seitse sillutisekivi. Kuna müüril oli peal peamiselt mört, siis püsisid need seal hästi.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelkirjeldatud väikesemõõtmelise hoone idapoolne sein oli väga halvas seisukorras ja see oli ilmselt ka algusest peale kehvemalt laotud – ilmselt oli see hiljem ehitatud kui teised selle müürid. Müüri ladumise stiil oli idapoolsel seinal hoopis erinev teiste seinte omast. Läänepoolne sein oli ühtlase laoga ja ehitatud raudkividest, mistõttu jättis tugeva mulje, teised seinad – eriti idapoolne – olid ebaühtlase laoga ning teistsugustest kividest ja tundusid nõrgad.

Lisaks müüridele oli osaliselt säilinud ka hoone **põrand** (joonis 16; tahvel VIII: 1; tahvel X: 1; tahvel XI: 1, 2), mida leidis katketena nii selle lõuna- kui ka põhjapoolses osas. Katketest lõunapoolne jäi ruumi lõunapoolsest otsaseinast u 70 cm põhja poole, kus ligilähedaselt 25 cm sügavusel praegusest maapinnast nähtavale kõdupuidukiht. Samasugune kõdupuidukiht tuli päevavalgele ka põhjapoolsest seinast u 1,5 meetrit lõuna pool, kus jäi 30 cm sügavusele. Põrandakatketest lõunapoolne oli läänepoolses küljes oli kuni 8 cm paks ja jooksis seinakivide vastu. Puidujäänused olid siin säilinud 25 x 30 cm suurusel alal. Pehkinud puit oli siin kahes kihis, millest alumine oli paigaldatud ida-lääne-suunaliselt ning pealmine põhja-lõuna-suunaliselt. Põhja pool oli puit säilinud vaid ühe ida-lääne-suunalise prussina, mis ulatus väikese ruumi idapoolsest seinast läänepoolse seinani. Selle pikkus oli 1,5 m ning laius 18 cm. Kuni 20 cm laiuse prussi paksus olid läänepoolses otsas 11 cm ning kesk- ja idapoolses osas 12–14 cm. Puidujäänused pärinesid hoone põrandast, kusjuures lõunapoolses osas oli tegu põrandalaudise jäänustega, põhjapoolses aga põrandakonstruktsiooni all olnud toetava prussiga.

Pärast lõunapoolses osas olnud laudisekihi eemaldamist selgus, et selle all oli samuti ligilähedaselt ida-lääne-suunaline pruss pikkusega u 1,5 m, laiusega kuni 18 cm ja paksusega u 8 cm.

Põrandajäänuste peal oli mitmesugust lammutusprahti sisaldav täitekiht, üsna samasugune täitekiht oli ka vahetult prussi all. Selle paksus antud kohas oli 7–8 cm ning sellest omakorda allapoole jäi 52 cm sügavusel paiknev suurem raudkivi. Viimane oli pinnases juhuslikult, mitte mõne varasema müüri osana.

Seega oli siin tegu põhja-lõuna-suunalise ehitisega, mille välispikkus oli mingil hetkel olnud umbes 5,4 meetrit, sisepikkus aga 4,4 meetrit. Hoones oli olnud laudadest põrand.

Pärast hoonemüüride sisekülgede väljapuhastamist eemaldati pinnas ka lõuna- ja idapoolse seina väliskülgede juurest. Eelkirjeldatud kunagisest hoonest ida poole ning olemasolevast elamust lääne poole jäid nõukogudeaegsed trassid, kuid selgus, et osaliselt oli seal ka puutumatu pinnast.

Nende kaevetöödega selgus, et eelkirjeldatud hoovimaja oli algselt olnud lõuna- ning eriti ida poolt suurem. Kagupoolsest nurgast 70 cm lõuna poole ning idapoolsest müürist kuni 1,1 meetrit ida pool võis sügavusel 75 cm praegusest maapinnast ehk absoluutkõrgusel 4,67 m ümber jälgida tugevat heledat mördijälge (tahvel XIV: 1). Lisaks mördile oli selles ka pisut punaste telliste puru ja mõni üksik väiksem paekivi. Kirjeldatav mördijalg oli põhja-lõuna suunas u 4 meetrit pikk ning sellel oli sirge serv nii lõuna- kui ka ida poole, markeerides sedasi võimalikku varasemat hoonet. Välistada ei saa ka võimalust, et algselt oli see ida suunas veelgi laiem, ent see lõhuti varasemate trassitöödega. Arvestades asjaolu, et siin puudus lammutusrusu, oli tegu arvatavasti varasema teadliku lammutusega.

Umbes 70 cm sügavusel oli selle mördijälje lõunapoolses- ja keskosas säilinud ka laudpõranda jäänus (tahvel XIV: 2). Seda leidis ida-lääne suunas u 70 cm laiusel ja põhja-lõuna suunas 1,6 m pikkusel alal. Laudis oli tugevasti kõdunenud ning pealmise pinnase surve all õhukeseks vajunud, olles puhastamise hetkel vaid kuni 0,7 cm paksune. Pärast eelkirjeldatud hoone idapoolse seina lammutamist selgus, et see põrand jätkus ka selle müüri alla. Selle säilinud osa koguulatus ida-lääne suunas oli 1,2 meetrit. Kuni 8 cm laiused põrandalaud olid paigaldatud põhja-lõuna suunaliselt.

Arvestades nende põrandalaudade paiknemist läänepoolse pikliku hoone põrandalaudadest 20 cm sügavamal ning seda, et need jäid selle hoone idapoolse müüri alla, ulatudes sellest kaugemale ida pool, pärinesid need siin varem paiknenud hoonest. Võimalik, et need olid säilinud varasema ruudukujulise hoovimaja hilisemast juurdeehitusest.

Hommiku tänav 5 kinnistu läänepoolsel piiril paikneva põhja–lõuna-suunalise pikimüüri liitus selle põhjapoolses osas veel üks **müür**, mis oli ligilähedaselt **ida–lääne-suunaline** (joonis 20). See jäi varemkirjeldatud põhjapoolsest ida–lääne-suunalisest müürikatkest 1,6 meetrit põhja poole. Selgus, et põhjapoolse hooneosa läänepoolne sein ja eelkirjeldatud lõunapoolse hoone või hooneosa läänepoolne sein ei paiknenud ühel joonel, vaid põhjapoolse hooneosa läänepoolne sein jäi 40 cm ida poole võrreldes vaheseinast lõuna poole jäänud seinaosaga (tahvel XV: 1; tahvel XVII: 1).

Läänepoolse pikiseina põhjapoolsest osast oli näha kolm kivekihti (joonis 21; tahvel XV: 1). Need koosnesid valdavalt 25–35 cm suurustest raudkividest kuid leidis ka üksikuid paekive ja punaste telliste tükikesi. Pealmise kihi kivid olid alumiste kihtide omadest suuremad. Pealmise kivekihi all oli paks, kuni 10 cm paksune kiht kollakasvalget lubimörti. Kõik selle müüriõlgu tellisetükid jäid mördikihi all olevasse müüriosasse. Alumiste kihtide kivid olid algsest seinast kohati pisut välja vajunud.

Kirjeldatava seinalõigu äärde oli maetud taksikoer. Vaid osaliselt kõdunenud surnukeha oli kivisesse täitepinnasesse maetud selili. Luud koguti kokku ning maeti sügavamale tagasi.

Viimatikirjeldatud seinalõigu põhjapoolsesse otsa jäigi mainitud **põhjapoolne otsamüür** (joonis 20; tahvel XV: 2; tahvel XVI). See oli ida–lääne-suunaline paarikraadise kaldega idakirde suunas. See oli kunagi hoovis paiknenud ehitise põhjapoolne otsamüür, mille idapoolne ots oli lõhutud ning millest ida poole jäi punastest tellistest ahju lammutusrusu. Selle müüri pealmised kivid jäid u 5 cm sügavusele hoovipinnast. Müürikatke pikkus oli 1,65 m, kõrgus 50–60 cm ja laius kuni 50 cm. Müüris oli näha 3–4 kihti suhteliselt suuri raudkive. Nende mõõtmed olid 20–30 cm, kõige suuremal kivil aga 50 cm. Lisaks oli siin ka üksik paekivi ning mõned punaste telliste tükid. Suhteliselt palju oli kive vahel ka kollakashalli lubimörti. Müür oli idapoolsest otsast lõhutud. Selle ruumi täites oli palju punaste telliste tükikesi, võimalik ahjulammutusrusu.

Esimene profiilkraav (tahvel XVII: 2) kaevati läänepoolse pikimüüri äärde, lõunapoolsest otsaseinast u 1,5 meetrit põhja poole. Antud kraav hõlmas ka väikesemõõtmelise hoonejäänuse põhjapoolse otsaseina asukohta. Selle pikkus põhja–lõuna suunas oli 3 m ning laius ida–lääne suunas 70 cm. Profiilkraavi põhja sügavus koorimispinnast oli 50 cm ja müüri pealt 1,13 m. Selgus, et läänepoolse müüri kõrgus oligi vaid 53 cm. Selle alla jäi 30 cm paksune kiht tihket mördipuru, millest omakorda allapoole jäi 15 cm paksune mullakiht, milles leidis punaste telliste tükke. Selle all oli jälle mördikiht paksusega 20 cm, mis ulatuski profiilkraavi põhjani. Pinnasekihid olid ühesugused kogu kraavis.

Trassikaeved

Kinnistule kaevati kaks paralleelset kraavi kanalisatsiooni- ja sadevetekanaliseerimisteede paigaldamiseks (joonis 12; tahvel XVIII: 1, 2). Need said alguse Hommiku tänav 5/2 ehk lõunapoolse elamu põhjapoolse seina juurest ning lõppesid Malmö tänava lõunapoolses servas olevate kaevude juurest Hommiku tänav 5 kinnistu põhjapoolse piirini toodud liitumiskohtade juures. Mõlemad kraavid olid põhjaloode–lõunakagu-suunalised, nende pikkus oli u 22 m, laius 50 cm ja sügavus kuni 1,4 meetrit, põhjaloodepoolsetes otstes 1,75 meetrit. Neist kraavidest idakirdepoolsele paigaldati kanalisatsioonitoru, lääneedepoolsele aga sadevetekanaliseerimistoru. Kanalisatsioonitrass kaevati kohta, kus all oli juba nõukogudeaegne toru, mistõttu oli teada, et tegu on segatud pinnasega.

Idakirdepoolne kraav sai alguse vanast betoonkaevust Hommiku tänav 5/1 ja Hommiku tänav 5/2 elamute ühinemiskoha juurest, hoonete lääneedepoolsest seinast u kolm meetrit lääneedela pool. Põhikraavi lõunapoolsesse otsa kaevati siin lisaks 2,8 meetri pikkune ida–

lääne suunaline kraavilõik (joonis 12). Viimase laius oli u 70 cm ning sügavus 1,3 m. Sellesse kraavi jäi **ida-lääne-suunaline müür**, mille pealispind jäi praegusest maapinnast u 80 cm sügavamale ehk absoluutkõrgusele 4,53 m ümp. Selle müürikatke nähtava osa pikkus oli 1,6 meetrit ja laius 55–70 cm. Kuna müüri oli võimalik säilitada selle algses asukohas, siis puhastati välja ainult selle pealispind (joonis 22; tahvel XIX: 1, 2). Antud müür oli varemkirjeldatutest väga erinev. See nüüdseks pisut laiali vajunud müür oli ehitatud valdavalt paekividest, kuigi sügavamal paistis ka paar raudkivi. Pealmisel lammutustasapinnal oli kohati paksu kihina valkjat mörti.

Asukoha ja suuna põhjal otsustades kuulus viimatikirjeldatud müürikatke arvatavasti 1844. aasta linnaplaanil olnud ida-lääne-suunalisele hoonele.

Põhjaloode-lõunakagu-suunaline põhikraav kaevati tumedasse tagasitäitepinnasesse (tahvel XX: 1). Viimatikirjeldatud müürikatkest seitse meetrit põhjaloode pool jäi kraavi järgmine **ida-lääne-suunaline müür** (joonis 23; tahvel XX: 2). Müüri pealispind jäi praegusest maapinnast 1,02 m sügavusele ehk absoluutkõrgusele 4,38 m ümp. Selle müüri laius oli 1,2 m ja väljapuhastatud kõrgus 50 cm, seda nähti kogu kraavi laiuses ehk 80 cm ulatuses. Suhteliselt rabe müür oli ehitatud valdavalt paekividest, kuid leidis ka üksikuid raudkive. Kivide vahel oli valkjast lubimört, milles siin-seal leidis punaste telliste peent puru. Pealmine lammutustasapind oli paekividest, selle põhja- ja lõunapoolne serv olid lõhutud ning selle tulemusel ebaühtlased.

Kirjeldatavat kraavi põhjaloode poole kaevates oli siin jätkuvalt tegu tumeda tagasitäitepinnasega, mis sisaldas üksikuid lahtisi raudkive, punaste telliste tükke ja kohati ka mõrdipuru (tahvel XXI: 1, 2).

Lääneedelapoolne kraav kaevati eelkirjeldatud kraavist u 2 meetrit lääneedela poole (joonis 12; tahvel XXII: 1, 2). Selle mõõtmed olid samad, mis idakirdepoolse kraavilgi: pikkus u 22 m, laius 50 cm ning sügavus valdavalt 1,4 meetrit. Selleski kraavis oli tume täitepinnas, milles leidis punaste telliste tükikesi ja üksikuid lahtiseid raudkive.

Kraavi lõunakagupoolsest otsast 5 meetrit põhjaloode pool tuli päevavalgele järjekordne müür. See **põhjakirde-lõunaedela-suunaline müür** jäi kaevatavasse kraavi esmalt vaid oma idakagupoolse servaga. Kuna müür ja kaevatav kraav olid erinevate suundadega, siis põhjaloode poole liikudes jäi seda kraavi järjest rohkem. Lõpptulemusena paljandus kraavis 18–44 cm laiune müüriserv. Sellest vahetult idakirde pool jooksis vana trass, kuid müür ise oli jäänud sellest väljapoole ning seetõttu ka puutumata. Müüri säilitamiseks kraavi asukohta nihutati idakirde poole.

Kirjeldatava müüri pealispind (joonis 24; tahvel XXIII: 1, 2) algas praegusest maapinnast 60–70 cm sügavamal ehk absoluutkõrgusel 4,8–4,7 m ümp. Müürilõigu kõrgus oli u 80 cm ja paksus kuni 80 cm. Väga pudedat müüri ehitamiseks oli selle lõunaedelapoolses kahe meetri pikkuses lõigus kasutatud suuri 50–60 cm läbimõõduga raudkive, mille vahel oli rohkelt pehmet, lausa liivast kollakasvalget lubimörta (tahvel XXIV: 1). Selles lubimördis leidis väga palju punaste telliste tükikesi. Edasi põhjaloode poole kaevates selgus, et müüri pealmine osa oli ehitatud valdavalt paekividest (tahvel XXIV: 2). Siingi oli kivide vahel palju tugevalt liivast kollakasvalget lubimörta, mistõttu oli müür väga habras.

Kirjeldatud pudedat müüri alla jäi aga suhteliselt suurtest raudkividest tugev müür, mis algas 1,3–1,4 m sügavusel ehk absoluutkõrgusel 4,1–4,0 m ümp (tahvel XXV: 1, 2; tahvel XXVI: 1,2; tahvel XXVII: 1). Selle sirge serv jäi idakagu poole ning tulenevalt kraavi asukohast selle

lääneedelapoolset külge ei nähtud. Kivid olid 20–40 cm läbimõõduga ning neid oli näha kahe rea kõrguselt, müür jätkus sügavamale kaevamata pinnasesse. Müüri lõigu nähtav kõrgus oli 30–50 cm. Arvestades erinevust müüri alumise ja pealmise osa vahel võis siin olla tegu eriaegsete rajatistega. Samas oli nende idakagupoolne serv täpselt samas kohas ning seetõttu näib, et müürid on pigem samaaegsed. Pealmine müür sobibki hilistel linnaplaanidel oleva põhjakirde–lõunaedela-suunalise hoonega, mis läks välja Malmö tänavani.

Eelkirjeldatud põhjakirde–lõunedela suunalist müüri oli näha 4,65 meetrit pikkuses lõigus ja see jätkus põhjakirde pool kaevamata alasse. Alumise müüri säästmiseks nihutati sadevetekanalisisatsioonikraavi idakagu poole ning uus kraaviosa tuli ligilähedaselt põhja – lõuna-suunaline (tahvel XXVIII: 1). Kuna viimaticirjeldatud müür(id) oli(d) orienteeritud põhjakirde suunas, siis jõudis see ikkagi kraavi põhjaloodes – ehk Malmö tänavapoolsesse otsa (tahvel XXVIII: 2; tahvel XXIX: 1, 2; tahvel XXX: 1). Selles osas oli seda näha ligilähedaselt viie meetri pikkuses lõigus. Ainsaks erandiks oli see, et siin puudus alumine tugev müüriosa ning kogu selle kõrguses oli tegu rohke mõrdiga pudedaga müüriosa. See suhteliselt rabe müür, mis nüüd ulatus kuni kaevatava kraavi põhjani absoluutkõrgusel 3,5 m ümp, jätkus kuni 1 m kauguseni Malmö tänavast. Seal oli see lõhutud arvatavasti kaevude paigaldamisega. Juhul, kui alumine müüriosa oli linnamüür, siis võiks seda lõhkumist seletada 1844. aasta linnaplaanil oleva Malmö tänavaa ääres paiknenud kellerdatud hoone ehitamisega. Pude põhjakirde–lõunaedela-suunaline müür tugevama raudkividest müüri peal pärineb arvatavasti 19. sajandi lõpust või 20. sajandi algusest.

Lisaks võis Malmö tänavaa lõunapoolse serva all kraaviseinas jälgida punastest tellistest võimaliku võlvkaare jäänust (tahvel XXX: 2). Viimane oli arvatavasti jäänuk siin 1844. aastal paiknenud ida–lääne-suunalisest hoonest.

Varemkirjeldatud pudedaga müüri lääneloodepoolne osa jäi pinnasesse alles. Ilmselt pärines see majast, mis oli antud kinnistul olemas veel enne teist maailmasõda. See hoone oli vundeeritud vähemalt 1,75 m sügavusele, kogu ulatuses oli tema alusmüüris rohkem mõrti kui kive. Pealmised kivid olid üsna lahtised ja kuna oli tegu väga mõrdise massiga, siis lagunes see ka labidaga lõhkudes. Alumine müür oli aga väga tugev.

Leiutamaterjal

Homniku tänav 5 kinnistult kogutud leidude hulk oli võrdlemisi väike. Leiti mõned loomaluude katked, mis kuulusid peamiselt veisele ja seale (tahvel XXX: 1). Päevavalgele tulnud keraamika pärines 19. ja 20. sajandist (tahvel XXXI: 2; tahvel XXXII). Nii leiti 1850ndatesse–1860ndatesse aastatesse dateeritav idamaise Bosporuse mustri taldriku tüki (tahvel XXXI: 2), mis pärinevad tõenäoliselt J. Hawley & Co vabrikust Inglismaalt (Otte 2019, 13; joonis 8).

Tinglikult olid vanimateks leidudeks antud kinnistul kaoliinist savipiipude varte katked, mis võivad pärineda juba 17. sajandi teisest veerandist.

Kokkuvõte

2020. aasta kaevetöödega satuti Homniku tänav 5 kinnistul kõikide siin kunagi paiknenud hoonete müüridele. Kõige kauem oli erinevate hoonete juures kasutusel kinnistu läänepoolse piiri juures olev põhja–lõuna-suunaline müür, mis vähemalt osaliselt pärines väikesest hoonest, mida on kujutatud juba 1844. aasta linnaplaanil. 1923. aasta linnaplaani andmetel püsis see väike hoovimaja ümberehitatuna veel 20. sajandi algul. Hiljem on selle hoone alusmüüre kasutatud ka kuuri ehitamise juures. Viimane lammutati alles seoses 2020. aasta renoveerimistöödega.

Millalgi 19. sajandi lõpul või 20. sajandi algul ehitati mainitud hoovimaja nii põhja- kui ka lõuna poolt suuremaks, põhja poole lisati piklik kitsas osa, mille põhjakirdepoolne nurk ulatus samal kinnistul paikneva põhihoone põhjaloodepoolse nurgani, jäädes sellest vaid u 2 meetri kaugusele. Selle kitsa osa idakagupoolse pikimüüri alla jäi võimalik vanem tugev müür, mis eristus tugevalt peal- ja põhjakirde pool olevast rajatisest. Seda alumist müüri nähti vaid 4,6 meetri pikkuses lõigus. Pealmine müür koosnes rohkest liivasest lubimördist, milles oli võrdlemisi vähe kive, viimased olid valdavalt paekivid. Alumine müürilõik koosnes – ühe erandiga – ainult raudkividest. Kas tegu oli linnamüüri katkega, jäi kaevamiste piiratud mahu tõttu siiski selgusetuks.

Kasutatud materjalid

EAA.308.2.11, leht 1. Paul von Essen (koostaja). 1696. Grund-Riss von den Stat Pernau mit deren Plätzen.
EAA.1002.1.1826, leht 1. Lorenz Johann Bohm (koostaja). 1804. Plan von der Kreis Stadt Pernau.
EAA.2072.5.259, leht 1. W. Peters (koostaja). 1913. Plan der Stadt Pernau.
EAA.2072.9.837, leht 1. Hans Paas (koostaja). 1942. Pärnu 1942. a.
EAA.3569.2.7, leht 1, foolio 1. 20. sajandi I pool. [Pärnu linna plaan].
EAA.5393.1.12, leht 1. Georg Shwengell (koostaja). 1634. Pernaw.
ERA.T-6.3.1641, leht 1. Johannes Hawelin (koostaja). 1844. Plan von der Kreisstadt Pernau.
LVVA.6828.4.552, leht 1. 1867. Plan der Kreisstadt Pernau.
LVVA.6828.4.553, leht 1. H. von Wolffeldt (koostaja). 1898. Plan der Stadt Pernau.

Ehitusprojekt = Pärnus Hommiku tänav 5 kinnistu hoonete Hommiku 5/1 ja 5/2 ümberehituse ja tekonstrueerimise ehitusprojekt. Projekteerija: Arhitektuuribüroo Pind OÜ. 2019.

Mälestise pass = Pärnu linnamüüri „Punane“ torn. Arhitektuurimälestise pass. 1982? Koostaja märkimata. Dokument säilib MKA arhiivis. Kättesaadav aadressil https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2012/Passi%20Skaneerimised/Parnu_mk_1/V170.PDF

Parek, E. 1971. Pärnu „Punase“ torni ajalooline ülevaade. Käsikiri MKA arhiivis. Kättesaadav aadressil https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2013/pdf/eraT-0-76_001_0001163.pdf

Sedman, E. 1977. Pärnu Punane torn. Väliuurimistööde aruanne. Tekstiline osa. Köide I. Käsikiri MKA arhiivis. Kättesaadav aadressil https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2013/pdf/eraT-0-76_001_0002978.pdf

Sedman, E. 1972. Pärnu Punane torn. Arhitektuurse osa tööjoonised. Käsikiri MKA arhiivis. Kättesaadav aadressil https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2019/pdf/eraT-0-76_001_0001368.pdf

Otte, J. 2019. British Transferware in Indonesia 1800–1915. Kättesaadav aadressil: https://www.researchgate.net/publication/332947520_British_Transferware_in_Indonesia_1800-1915

Põltsam-Jürjo, I. 2008. Liivimaa väikelinn varase uusaja lävel. Uurimus Uus-Pärnu ajaloost 16. sajandi esimesel poolel. TLÜ Kirjastus.

Vunk, A. 2019. Pärnu enne esimest ilmasõda. Südalinn vanadel fotodel. Pärnu Muuseum.

Joonised ja tahvlid

Joonis 1. Hommiku tänav 5 kinnistu paiknemine Pärnu linnas. Hommiku tänav 5 kinnistu asukoht on markeeritud punase ovaaliga. Suure pindalaga arheoloogiamälestised joonisel: 11791 – asulakoht Vana-Pärnus, 11792 – asulakoht Räämas ja Ülejõel, 11793 – asulakoht keskaegse Pärnu territooriumil, 27007 – Pärnu vanalinna ja kuurordi muinsuskaitseala.

Joonis 2. Hommiku tänav 5 kinnistu koos lähiümbrusega. Hommiku tänav 5 kinnistu piirid on antud punase joonega. Joonisel on all keskel Pärnu keskaegse linnamüüri kagupoolne nurgatorn Punane torn.

Joonis 3. Linnamüüri asukoht E. Sedmani andmetel (Sedman 1972, 3). Joonis tugineb 1970ndatel aastatel teostatud väliuuringutele. Väljavõte jooniselt, täiendanud Gurly Vedru. Linnamüüri idapoolne osa – joonisel punasega tähistatud – kulgeb põhjakirde suunas. Sellise kursiga liikudes läbib ta Hommiku tänav 5 kinnistu läänepoolset külge. Joonisel on üleval läänekaar.

Joonis 4. Praegune Hommiku tänav 5 kinnistu asukoht 19. sajandi lõpu linnaruumis. Väljavõte H. von Wolffeldti poolt 1898. aastal koostatud linnaplaanilt „Plan der Stadt Pernau“ (LVVA.6828.4.553, leht 1), täiendanud Gurly Vedru. 2020. aasta uurimisobjekt paiknes siis Malmö ja Ida (*Ost Gasse*) nurgal, selle asukoht on ümbritsetud punase ringjoonega. Tänavanimi muudeti Hommiku tänavaks pärast 1913. aastat.

Joonis 5. Uurimisobjekti ligilähedane asukoht Pärnu linna 1696. aasta plaanil „Grund-Riss von den Stat Pernau mit deren Plätzen“ (EAA.308.2.11, leht 1). Plaanil on kujutatud nii uusaegsed muldkindlustused kui ka keskaegne linnamüür. Viimane on antud heleda hallikaspruuni joonega. 2020. aastal uuritud kinnistu hoovis kulges selle kaardi andmetel keskaegne linnamüür, uusaegsed linnakindlustused jäid sellest aga ida poole. Uurimisalale jäi punase torni lähedal paiknev pooltorn, Viljandi torn asus uusaegsel bastionil Mars. Üleval vasakul on bastion Sol – antud plaanil ekslikult Luna –, mis jääb praeguse Rüütli platsi juurde. Joonise paremal küljel on keskel Nikolai kirik – *Deutsche Kirche* ning bastioni Mars ja varasema Viljandi torni lähistel asunud mitteraksa kogudusele kuulunud kirik – *unteutsche Kirche*. Põhjasuund on sellel joonisel all.

Joonis 6. Punase torni ja Viljandi torni vahele jäänud linnamüüri lõigu võimalik asukoht koos pooltorniga. Alus: Maa-ameti aadressirakendus, täiendanud Gurly Vedru. Mõõtkava 1: 1044. Joonisel on all keskel Punane torn ning üleval Viljandi torni asukoht. Linnamüüri ja pooltorni asukoht on määratud 1696. aasta linnaplaani järgi (vrdl joonis 5).

Joonis 7. Uurimisobjekti asukoht ja hooned Jonas Hawelini poolt 1844. aastal koostatud linnaplaanil „Plan von der Kreisstadt Pernau“ (ERA.T-6.3.1641, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on antud punase joonega. Praegune Hommiku tänav 5 kinnistu jagunes siis kaheks hoonestatud kinnistuks. Neist põhjapoolsele asunud maja põhiosa jäi põhja- ehk Malmö tänava poole, kitsam hooneosa ka Ida tänava (*Ost Gasse*) poole. Kinnistu edelapoolses nurgas oli ruudukujuline hoovimaja. Lõunapoolsele kinnistul asunud põhihoone paiknes ida – lääne-suunaliselt vastu kinnistu põhjapoolset piiri ning selle idapoolne ots jäi vastu Ida tänavat. Sellegi kinnistu edelapoolses sektoris oli väike abihoon. Joonisel on all keskel ümmarguse põhiplaaniga Punane torn, mille juurde oli 18. sajandi lõpul ehitatud uus vanglahoon. Ida tänavast ida poole jäid juba uusaegsed muldkindlustused ning neist omakorda ida poole jäi vallikraav. Viimane kulges umbes praeguse Ringi tänava kohal. Joonisel on keskel paremal Bastion Sol, milleni viis välja Rüütli tänav.

Joonis 8. 1844. aasta linnaplaanil kujutatud hoonete ligilähedased asukohad. Varasemate hoonete kontuurid on antud punaste joontega.

Joonis 9. Uurimisobjekti asukoht ja hooned 1867. aasta linnaplaanil „Plan der Kreisstadt Pernau“ (LVVA.6828.4.552, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on antud punase joonega. Tolleaegne põhihoone oli ligilähedaselt

põhja-lõuna-suunaline ning see jäi pikiküljega vastu Ida tänavat (*Ost Gasse*). Varasemast oli alles jäänud ka ruudukujuline hoovimaja ning võimalik, et varem lõunapoolse kinnistu edelanurgas paiknenud abihoone.

Joonis 10. Uurimisobjekti asukoht ja hooned. 20. sajandi I poolel koostatud Pärnu linna plaanil (EAA.3569.2.7, leht 1, foolio 1). Väljavõte.

Plaanil on kujutatud praegugi olemasolevad hooned ning lisaks neile ka kolmas hoone. Viimane jäi kinnistu läänepoolsele küljele. Selle ebakorrapärase põhikuju põhjal otsustades sisaldas see varasemat ruudukujulist hoovimaja, mida on laiendatud nii põhja- kui ka lõunapoolselt küljelt. Varasemaga võrreldes on juurde ehitatud ka hoone kagupoolses osas paiknenud tuulekoda(?).

Joonis 11. Uurimisobjekti asukoht ja hooned 1942. aastal koostatud Pärnu linna plaanil (EAA.2072.9.837, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on markeeritud punase joonega. Eelmisel joonisel kujutatud hooned on olemas, erandiks on vaid kinnistu läänepoolses küljes paiknenud hoovimaja, mille asemele on ehitatud kitsas piklik hoone. Viimane on ulatunud oma lõunapoolse otsaga kuni kinnistu lõunapoolses osas paikneva elamu küljes olnud pesuköögini.

Joonis 12. Hommiku tänav 5 kinnistul olnud müüriatked. Alusjoonis: Arhitektuuribüroo Pind OÜ, joonis Gurly Vedru ja Reet Maldre. Punase joonega antud müürid pärinevad hoonetest, mis on kantud 1844. aasta linnaplaanile. Kollased jooned markeerivad hilisemat hoonestust. Hall joon tähistab mõrdiviirgu ja pruun puitu. Sinkjashall joon tähistab vanemat müüri uuema all. Must joon väikesemahulises hoonejäänuses A annab tranšee asukoha.

Joonis 13. Vaade keldri idapoolsele seinale lääne poolt.

Joonis 14. Vaade keldri põhjapoolsele seinale lõuna poolt.

Joonis 15. Vaade keldri läänepoolsele seinale ida poolt.

Joonis 16. Vaade läänepoolsele müürile ida poolt.

Joonis 17. Vaade lõunapoolsele otsamüürile põhja poolt.

Joonis 18. Vaade väikesemõõtmelise hoonepõhja põhjapoolsele müürile lõuna poolt.

Joonis 19. Idapoolne pikimüür ja põrandajäänused. Vaade lääne poolt.

Joonis 20. Põhjapoolne otsamüür. Vaade lõuna poolt.

Joonis 21. Läänepoolse pikimüüri põhjapoolne ots. Vaade ida poolt.

Joonis 22. Lõunapoolne müüriatke. Vaade lõuna poolt.

Joonis 23. Kanalisatsioonikraavi jäänud ida-lääne-suunaline müüriatke. Vaade ida poolt.

Joonis 24. Kanalisatsioonitrassi jäänud põhjalooe-lõunaedela-suunaline alumine müür.

Joonis 25. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel I: 1, 2 – tahvel I: 2; 3 – tahvel II: 1; 4 – tahvel II: 2; 5 – tahvel III: 1; 6 – tahvel V: 1, 7 – tahvel V: 2; 8 – tahvel VI: 1; 9 – tahvel VI: 2; 10 – tahvel VII: 1; 11 – tahvel VII: 2; 12 – tahvel VIII: 1.

Joonis 26. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel III: 2; 2 – tahvel IV: 1; 3 – tahvel IV: 2; 4 – tahvel VIII: 2; 5 – tahvel IX: 1; 6 – tahvel IX: 2; 7 – tahvel X: 1; 8 – tahvel X: 2; 9 – tahvel XI: 1; 10 – tahvel XI: 2; 11 – tahvel XII: 1; 12 – tahvel XII: 2; 13 – tahvel XIII: 1.

Joonis 27. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XIII: 2; 2 – tahvel XIV: 1; 3 – tahvel XIV: 2; 4 – tahvel XV: 1; 5 – tahvel XV: 2; 6 – tahvel XVI: 1; 7 – tahvel XVI: 2; 8 – tahvel XVII: 1; 9 – tahvel XVII: 2; 10 – tahvel XVIII: 1; 11 – tahvel XVIII: 2; 12 – tahvel XIX: 1; 13 – tahvel XIX: 2; 14 – tahvel XX: 1; 15 – tahvel XX: 2; 16 – tahvel XXI: 1; 17 – tahvel XXI: 2; 18 – tahvel XXII: 1; 19 – tahvel XXII: 2; 20 – tahvel XXIII: 1; 21 – tahvel XXIII: 2; 22 – tahvel XXIV: 1; 23 – tahvel XXIV: 2.

Joonis 28. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XXV: 1; 2 – tahvel XXV: 2; 3 – tahvel XXVI: 1; 4 – tahvel XXVI: 2; 5 – tahvel XXVII: 1; 6 – tahvel XXVIII: 1; 7 – tahvel XXVIII: 2.

Joonis 29. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XXIX: 1; 2 – tahvel XXIX: 2; 3 – tahvel XXX: 1; 4 – tahvel XXX: 2.

Tahvel I

1. Hommiku tänav 5. Vaade hoonetele Hommiku tänavalt. Keskel vasakul olev sinine maja kannab numbrit Hommiku tänav 5/1 ning kollane maja Hommiku tänav 5/2. Fotol on paremal Malmö tänav 23 hoone. Vaade lõunakagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade siseõuele põhjaloo poolt. Vasakul on Hommiku tänav 5/1 hoone ning tagaplaanil Hommiku tänav 5/2 ehtis. Paremale jääv maja kannab aadressi Hospidali tänav 6/1.

Tahvel II

1. Hommiku tänav 5. Sissepääs Hommiku tänav 5/1 hoone all olnud vanasse keldrisse. Vaade lääneedela poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri idapoolsele seinale lääne poolt.

Tahvel III

1. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri põhjapoolsele seinale lõuna poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri läänepoolse seina lõunapoolsele osale ida poolt.

Tahvel IV

1. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri läänepoolse seina põhjapoolsele osale idakagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Avaus vana keldri võlvlae edelapoolses sektoris. Vaade põhja poolt.

Tahvel V

1. Hommiku tänav 5. Hommiku tänav 5/2 hoone verandale vundamendisüvendi kaevamine. Vaade põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade veranda vundamendisüvendi idapoolsele osale lääne poolt. Näha on lampkasti betoonvundament ja selle all paekividest varasem vundament.

Tahvel VI

1. Hommiku tänav 5. Vaade veranda vundamendisüvendi läänepoolsele osale idakirde poolt. Taga keskel on näha varasema betoonvundamendi läänepoolne sein.
2. Hommiku tänav 5. Pinnase koorimine hoovis. Vaade põhja poolt. Foto paremal serval oleva fiboplokkidest aia juures on juba välja puhastatud raudkividest müür. Punastest tellistest tulemüüri juurde on korjatud varasema hoovisillutise munakivid.

Tahvel VII

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolse piirdeaia all olnud müürile kirde poolt.
2. Vaade hoovi läänepoolses küljes paiknenud osaliselt väljapuhastatud müüridele lõunakagu poolt.

Tahvel VIII

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone vundamendile lõunakagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone vundamendile idakagu poolt.

Tahvel IX

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud müürile kagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Sõene kiht kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone edelapoolses sektoris. Vaade ida poolt.

Tahvel X

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone lõunapoolsele osale põhja poolt. Näha on ka põrandakatke.
2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone lõunapoolsele otsaseinale põhja poolt.

Tahvel XI

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolsele osale kagu poolt. Keskel on puitpõranda põhjapoolse osa jäänused. Paremalt olevate sillutiskivide all on hoone läänepoolne müür.
2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone kesk- ja põhjapoolsele osale lõuna poolt. All ja keskel on näha puitpõranda jäänused.

Tahvel XII

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolse otsaseina läänepoolsele osale lõuna poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolse otsaseina idapoolsele osale lõuna poolt. Paremalt olevad kivid pärinevad hoone idapoolsest seinast.

Tahvel XIII

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolsele otsaseina põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone idapoolse pikiseina lõunapoolsele osale lääne poolt.

Tahvel XIV

1. Hommiku tänav 5. Varasemat suuremat hoonet markeriv mõrdijälg hoovis. Fotol on vasakul varasema väikesemõõtmelise hoone vundament ning paremal Hommiku tänav 5/1 elamu.
2. Hommiku tänav 5. Laudadest põrandajäänus läänepoolsest väikesemõõtmelisest hoonepõhjast ida poolt. Vaade lõuna poolt. Vasakul on väikese hoonejäänuse idapoolne sein.

Tahvel XV

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel piiril paikneva põhja–lõuna-suunalise müüri põhjapoolsele osale ida poolt. Vasakul on väikese hoonepõhja põhjapoolne otsamüür ning paremal osaliselt väljapuhastatud põhjapoolne müür.
2. Hommiku tänav 5. Ida–lääne-suunaline põhjapoolne müür. Vaade idakagu poolt.

Tahvel XVI

1. Hommiku tänav 5. Vaade põhjapoolse ida–lääne-suunalise müürikatke läänepoolsele osale lõuna poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade põhjapoolse ida–lääne-suunalise müürikatke idapoolsele osale lõuna poolt.

Tahvel XVII

1. Hommiku tänav 5. Läänepoolse pikimüüri põhjapoolne osa pärast ida–lääne-suunaliste müüride eemaldamist. Vaade lõuna poolt.
2. Hommiku tänav 5. Vaade läänepoolse pikimüüri juurde kaevatud tranšeele ida poolt.

Tahvel XVIII

1. Hommiku tänav 5. Trassikaev. Vaade idakirdepoolse kraavi kesk- ja lõunakagupoolsele osale põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Trassikaev. All vasakul on lääneedelapoolse kraavi keskosa, keskel kaevatakse idakirdepoolse kraavi põhjaloodepoolset osa. Vaade lõunakagu poolt.

Tahvel XIX

1. Hommiku tänav 5. Vaade idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolsele osale lääne poolt. Keskel vasakul nõukogudeaegne betoonkaev ja sellest lääne pool foto keskel müürikatke.
2. Hommiku tänav 5. Idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolses otsas olnud ida–lääne-suunaline müürikatke. Vaade lõuna poolt.

Tahvel XX

1. Hommiku tänav 5. Tagasitäitepinnas idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolses otsas. All paremal ja keskel ida–lääne-suunaline müür. Vaade lõuna poolt.
2. Hommiku tänav 5. Idakirdepoolsesse trassi jäänud teine ida–lääne-suunaline müür. Vaade ida poolt.

Tahvel XXI

1. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid idakirdepoolse kraavi keskosas. Vaade lääneedela poolt.
2. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid idakirdepoolse kraavi põhjaloodepoolses osas. Vaade edela poolt.

Tahvel XXII

1. Hommiku tänav 5. Vaade lääneedelapoolse kraavi kaevamisele põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid lääneedelapoolses kraavis. Vaade lääneedela poolt.

Tahvel XXIII

1. Hommiku tänav 5. Idakirde–lääneedela-suunaline müüri lääneedelapoolne ots lääneedelapoolses kraavis. Vaade pealmisele kividekihile lõunakagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Idakirde–lääneedela-suunaline müüri lääneedelapoolne ots lääneedelapoolses kraavis. Vaade pealmisele kividekihile idakirde poolt.

Tahvel XXIV

1. Hommiku tänav 5. Läänedelapoolses kraavis olnud idakirde–lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne ots pärast pealmiste kivide eemaldamist. Kraaviseinas on paljandunud paks mördikiht. Vaade idakirde poolt.
2. Hommiku tänav 5. Läänedelapoolses kraavis olnud idakirde–lääneedela-suunalise müüri idakirdepoolne osa. Vaade pealmisele kividekihile lõunakagu poolt.

Tahvel XXV

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri raudkividest alumine tugev müüriosa. Vaade kagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne osa. Vaade idakagu poolt.

Tahvel XXVI

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri keskosa. Vaade idakagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri idakirdepoolne osa. Vaade idakagu poolt.

Tahvel XXVII

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri alumine tugev osa. Vaade idakagu poolt.

Tahvel XXVIII

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolse kraavi asukoha muutmine. Vaade põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolse kraavi põhjapoolse osa kaevamine. Paremalt on näha selles kohas valdavalt mõrdist koosnev idakirde-lääneedela-suunaline müür. Vaade põhjakirde poolt.

Tahvel XXIX

1. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses otsas. Fotol on taga keskel varem väljaehitatud liitumiskoht. Vaade kagu poolt.
2. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses osas. Vaade ida poolt.

Tahvel XXX

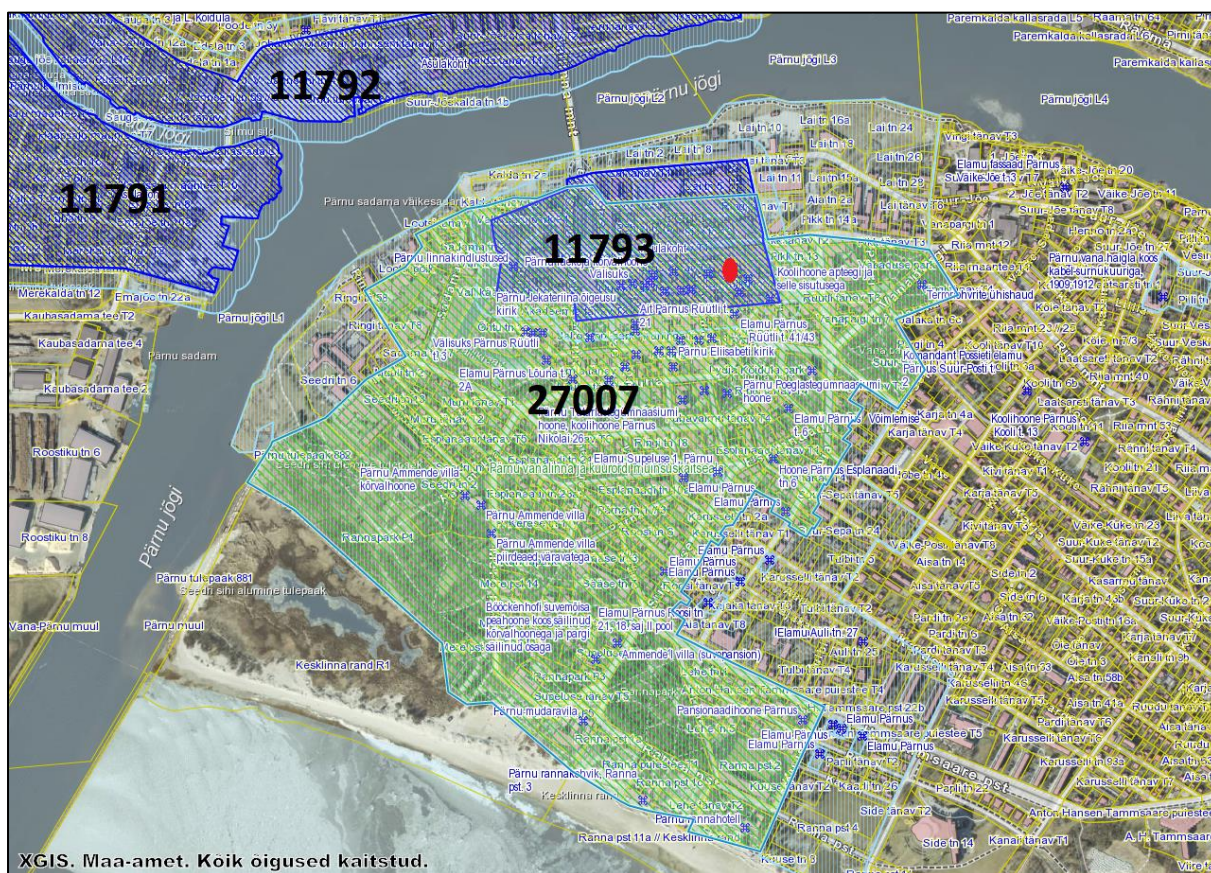
1. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses osas. Vaade põhja poolt.
2. Hommiku tänav 5. Punased tellised kinnistu põhjapoolsel piiril – võimalik jälg keldri võlvist. Vaade lõuna poolt.

Tahvel XXXI

1. Hommiku tänav 5. Kinnistult leitud loomaluud.
2. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult. Vasakul üleval on savipiibu varre katke, paremal on idamaise Bosporuse mustriiga taldriku katke.

Tahvel XXXII

1. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult.
2. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult.

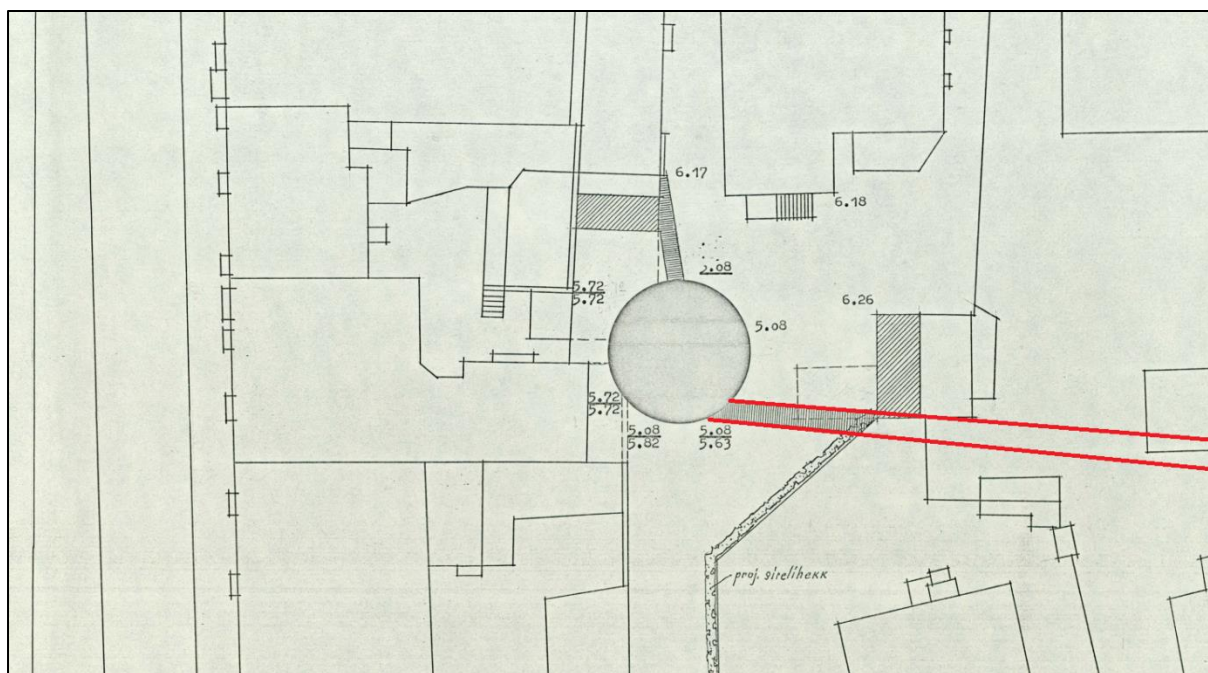
Joonis 1. Hommiku tänav 5 kinnistu paiknemine Pärnu linnas. Hommiku tänav 5 kinnistu asukoht on markeritud punase ovaliga.

Suure pindalaga arheoloogiamälestised joonisel:

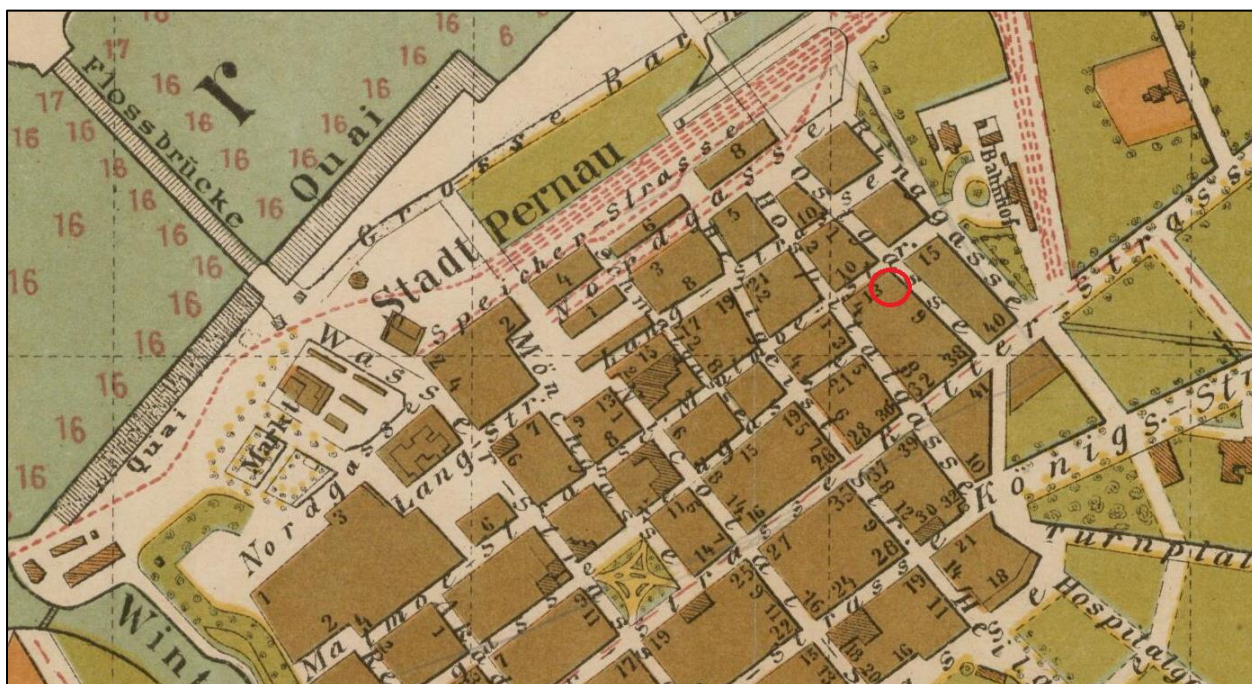
11791 – asulakoht Vana-Pärnus, 11792 – asulakoht Räämas ja Ülejõel, 11793 – asulakoht keskaegse Pärnu territooriumil, 27007 – Pärnu vanalinna ja kuurordi muinsuskaitseala

Joonis 2. Hommiku tänav 5 kinnistu koos lähiümbrusega. Hommiku tänav 5 kinnistu piirid on antud punase joonega. Joonisel on all keskel Pärnu keskaegse linnamüüri kagupoolne nurgatorn Punane torn.

Joonis 3. Linnamüüri asukoht E. Sedmani andmetel (Sedman 1972, 3). Joonis tugineb 1970ndatel aastatel teostatud väliuuringutele. Väljavõte jooniselt, täiendanud Gurly Vedru. Linnamüüri idapoolne osa – joonisel punasega tähistatud – kulgeb põhjakirde suunas. Sellise kursiga liikudes läbib ta Hommiku tänav 5 kinnistu läänepoolset külge. Joonisel on üleval läänekaar.

Joonis 4. Praegune Hommiku tänav 5 kinnistu asukoht 19. sajandi lõpu linnaruumis. Väljavõte H. von Wolffeldti poolt 1898. aastal koostatud linnaplaanilt „Plan der Stadt Pernau“ (LVVA.6828.4.553, leht 1), täiendanud Gurly Vedru. 2020. aasta uurimisobjekt paiknes siis Malmö ja Ida (Ost Gasse) nurgal, selle asukoht on ümbritsetud punase ringjoonega. Tänavanimi muudeti Hommiku tänavaks pärast 1913. aastat.

Joonis 5. Uurimisobjekti ligilähedane asukoht Pärnu linna 1696. aasta plaanil „Grund-Riss von den Stat Pernau mit deren Plätzen“ (EAA.308.2.11, leht 1). Plaanil on kujutatud nii uusaegsed muldkinflustused kui ka keskaegne linnamüür. Viimane on antud heleda hallikaspruuni joonega. 2020. aastal uuritud kinnistu hoovis kulges selle kaardi andmetel keskaegne linnamüür, uusaegsed linnakindlustused jäid sellest aga ida poole. Uurimisalale jäi punase torni lähedal paiknev pooltorn, Viljandi torn asus uusaegsel bastionil Mars.

Üleval vasakul on bastion Sol – antud plaanil ekslikult Luna –, mis jääb praeguse Rüütli platsi juurde. Joonise paremal küljel on keskel Nikolai kirik – *Deutsche Kirche* ning bastioni Mars ja varasema Viljandi torni lähistel asunud mitesaksa kogudusele kuulunud kirik – *unteutsche Kirche*.

Põhjasuund on sellel joonisel all.

Joonis 6. Punase torni ja Viljandi torni vahele jäänud linnamüüri lõigu võimalik asukoht koos pooltorniga. Alus: Maa-ameti aadressirakendus, täiendanud Gurly Vedru. Mõõtkava 1: 1044.

Joonisel on all keskel Punane torn ning üleval Viljandi torni asukoht. Linnamüüri ja pooltorni asukoht on määratud 1696. aasta linnaplaani järgi (vrdl joonis 5).

Joonis 7. Uurimisobjekti asukoht ja hooned Jonas Hawelini poolt 1844. aastal koostatud linnaplaanil „Plan von der Kreisstadt Pernau“ (ERA.T-6.3.1641, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on antud punase joonega.

Praegune Hommiku tänav 5 kinnistu jagunes siis kaheks hoonestatud kinnistuks. Neist põhjapoolsel asunud maja põhiosa jäi põhja- ehk Malmö tänava poole, kitsam hooneosa ka Ida tänava (Ost Gasse) poole. Kinnistu edelapoolses nurgas oli ruudukujuline hoovimaja. Lõunapoolsel kinnistul asunud põhihoone paiknes ida –lääne-suunaliselt vastu kinnistu põhjapoolset piiri ning selle idapoolne ots jäi vastu Ida tänavat. Sellegi kinnistu edelapoolses sektoris oli väike abihoone. Joonisel on all keskel ümarguse põhiplaaniga Punane torn, mille juurde oli 18. sajandi lõpul ehitatud uus vanglahoone.

Ida tänavast ida poole jäid juba uusaegsed muldkindlustused ning neist omakorda ida poole jäi vallikraav. Viimane kulges umbes praeguse Ringi tänava kohal. Joonisel on keskel paremal Bastion Sol, milleni viis välja Rütli tänav.

Joonis 8. 1844. aasta linnaplaanil kujutatud hoonete ligilähedased asukohad. Varasemate hoonete kontuurid on antud punaste joontega.

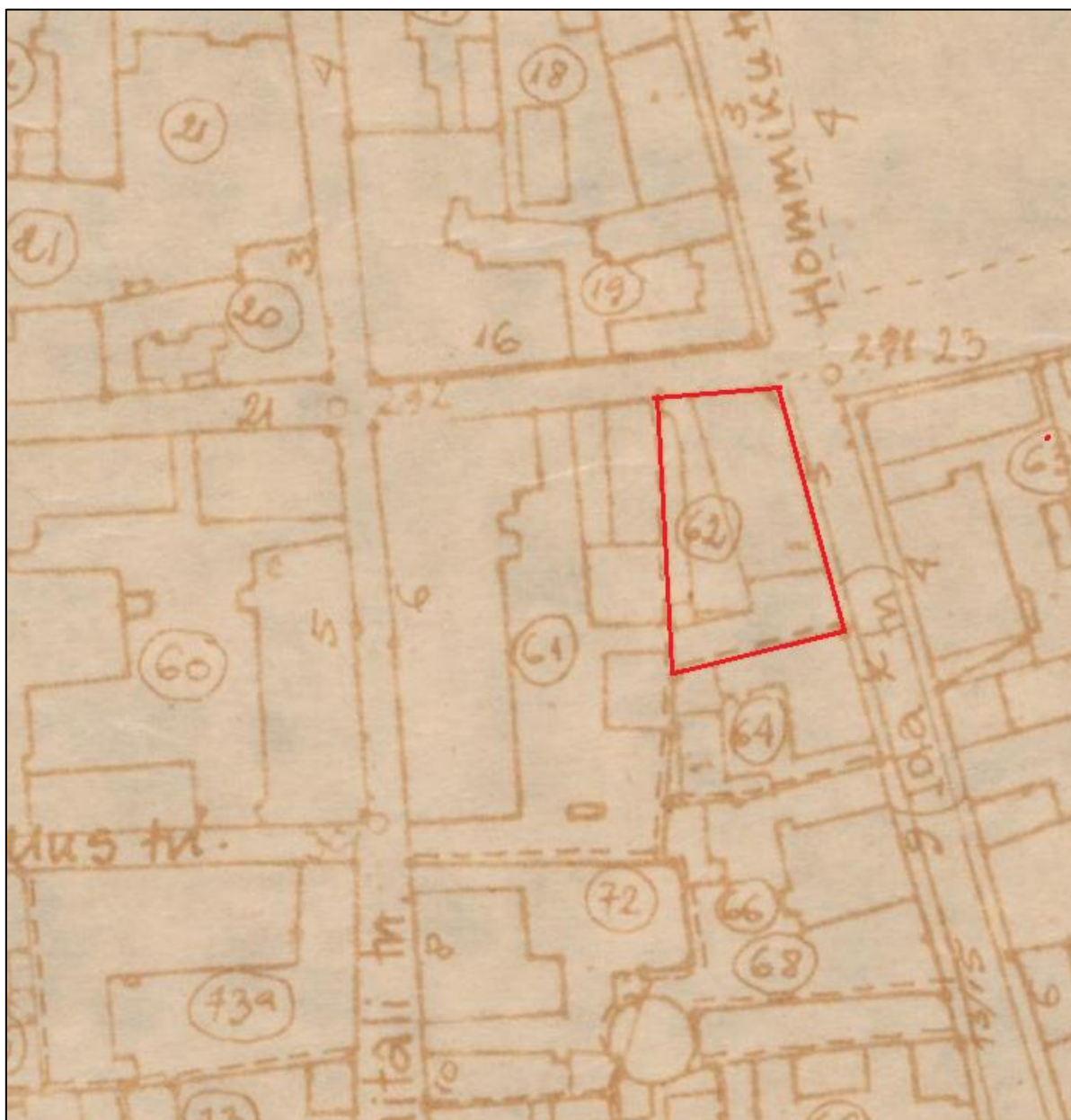
Joonis 9. Uurimisobjekti asukoht ja hooned 1867. aasta linnaplaanil „Plan der Kreisstadt Pernau“ (LVVA.6828.4.552, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on antud punase joonega.

Tolleaegne põhihoone oli ligilähedaselt põhja-lõuna-suunaline ning see jäi pikiküljega vastu Ida tänavat (Ost Gasse). Varasemast oli alles jäänud ka ruudukujuline hoovimaja ning võimalik, et varem lõunapoolse kinnistu edelanurgas paiknenud abihoone.

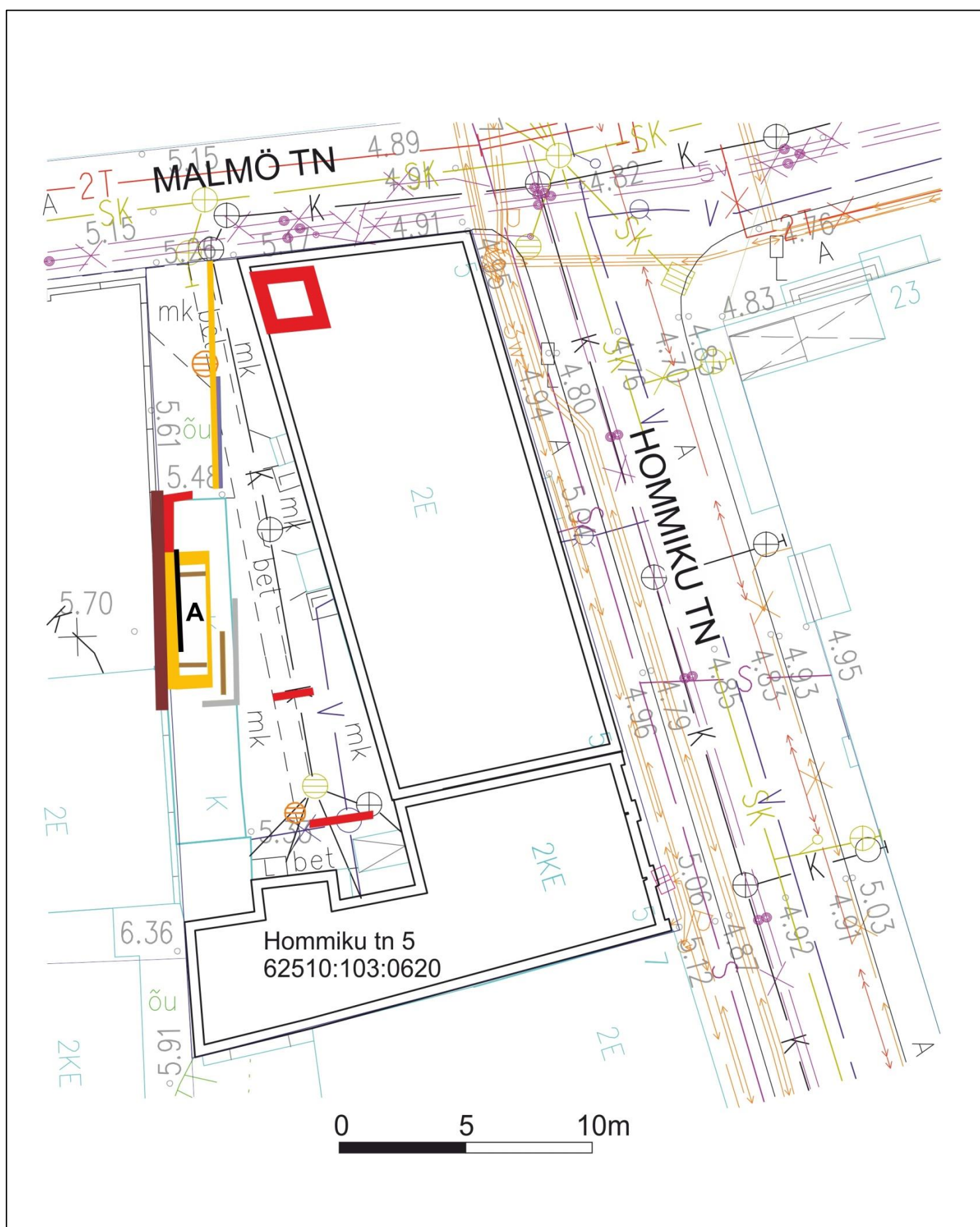
Joonis 10. Uurimisobjekti asukoht ja hooned. 20. sajandi I poolel koostatud Pärnu linna plaanil (EAA.3569.2.7, leht 1, foolio 1). Väljavõte.

Plaanil on kujutatud praegugi olemasolevad hooned ning lisaks neile ka kolmas hoone. Viimane jäi kinnistu läänepoolsele küljele. Selle ebakorrapärase põhikuju põhjal otsustades sisaldas see varasemat ruudukujulist hoovimaja, mida on laiendatud nii põhja- kui ka lõunapoolselt küljelt. Varasemaga võrreldes on juurde ehitatud ka hoone kagupoolses osas paiknenud tuulekoda(?).

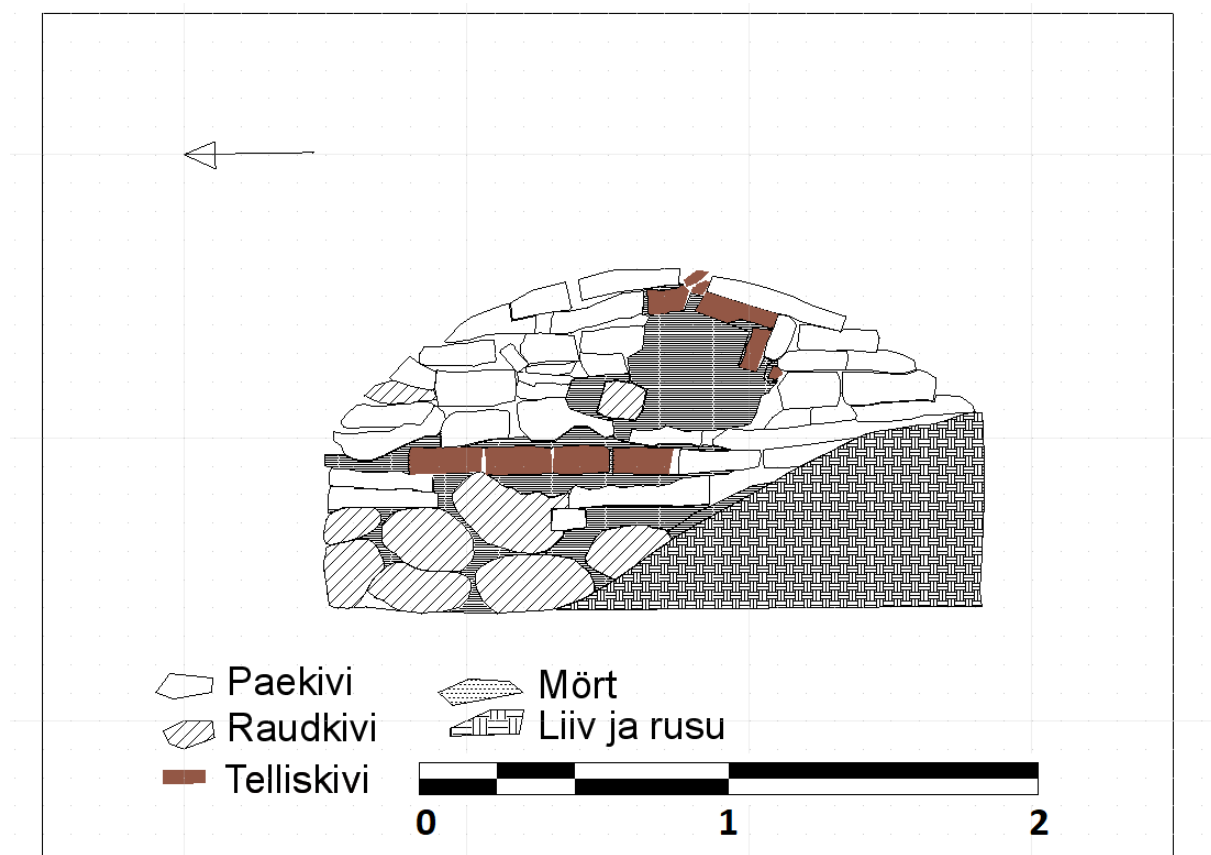
Joonis 11. Uurimisobjekti asukoht ja hooned 1942. aastal koostatud Pärnu linna plaanil (EAA.2072.9.837, leht 1). Väljavõte, täiendanud Gurly Vedru. Praeguse Hommiku tänav 5 kinnistu välispiir on markeeritud punase joonega.

Eelmisel joonisel kujutatud hooned on olemas, erandiks on vaid kinnistu läänepoolses küljes paiknenud hoovimaja, mille asemele on ehitatud kitsas piklik hoone. Viimane on ulatunud oma lõunapoolse otsaga kuni kinnistu lõunapoolses osas paikneva elamu küljes olnud pesuköögini.

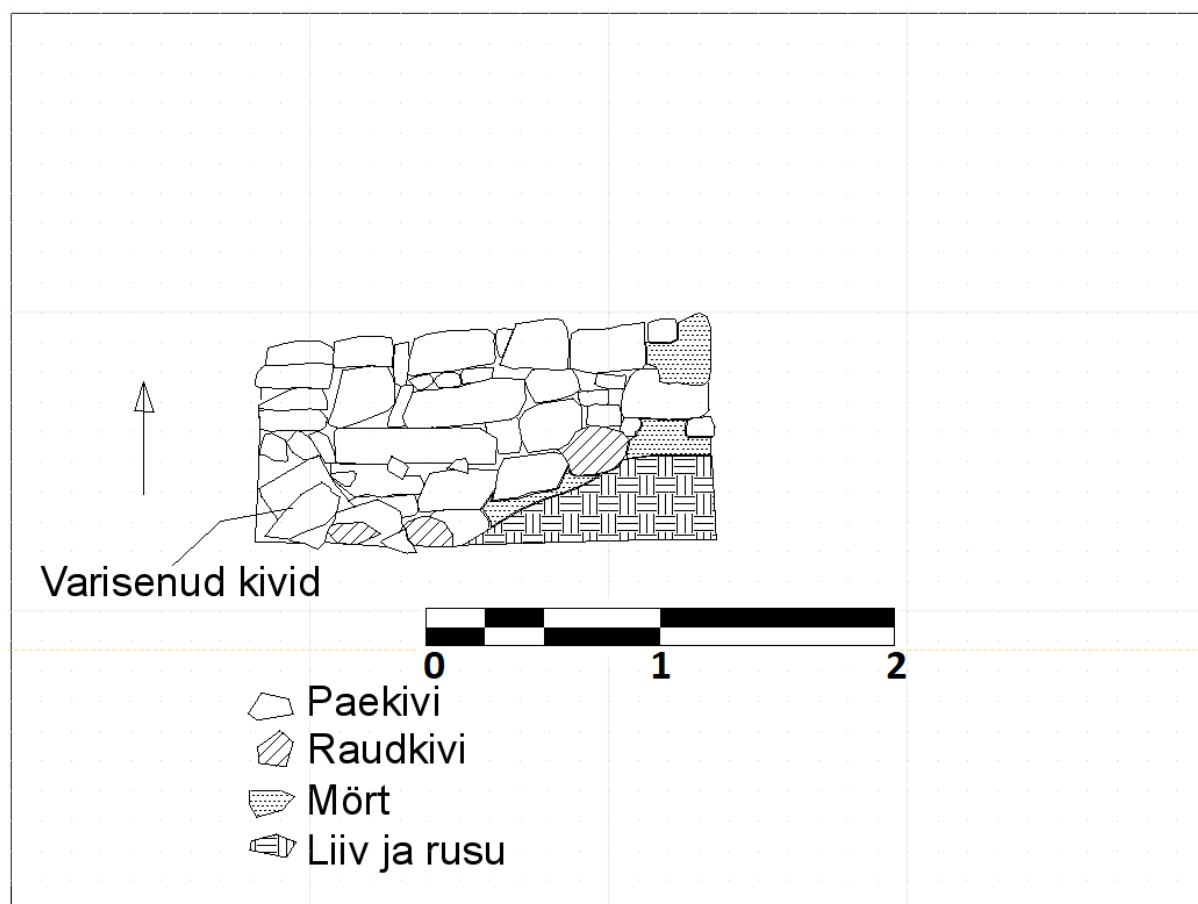

Joonis 12. Hommiku tänav 5 kinnistul olnud müürikatked. Alusjoonis: Arhitektuuribüroo Pind OÜ, joonis Gurly Vedru ja Reet Maldre.

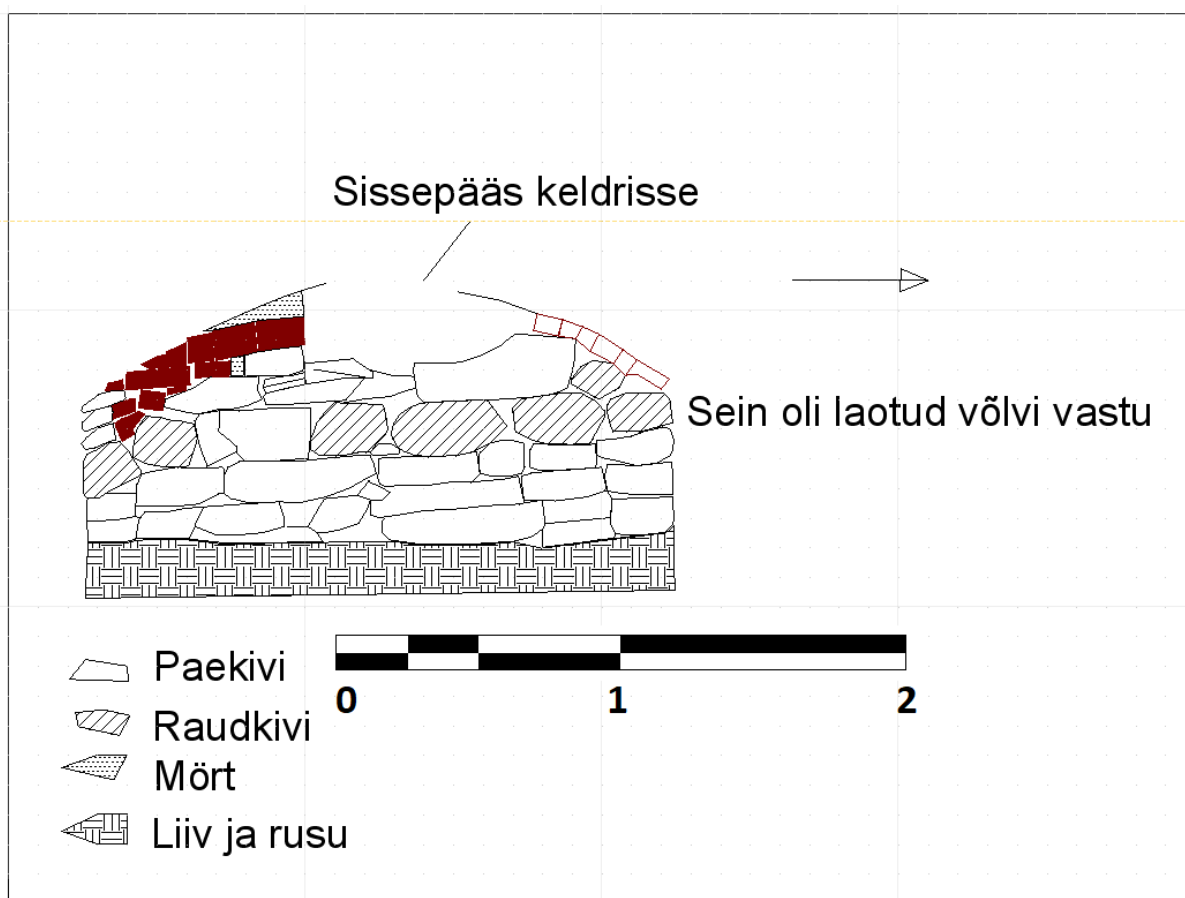
Punase joonega antud müürid pärinevad hoonetest, mis on kantud 1844. aasta linnaplaanile. Kollased jooned markeerivad hilisemat hoonetust. Hall joon tähistab mördiviirgu ja pruun puitu. Sinkjashall joon tähistab vanemat müüri uuema all. Must joon väikesemahulises hoonejäänuses A annab tranšee asukoha.

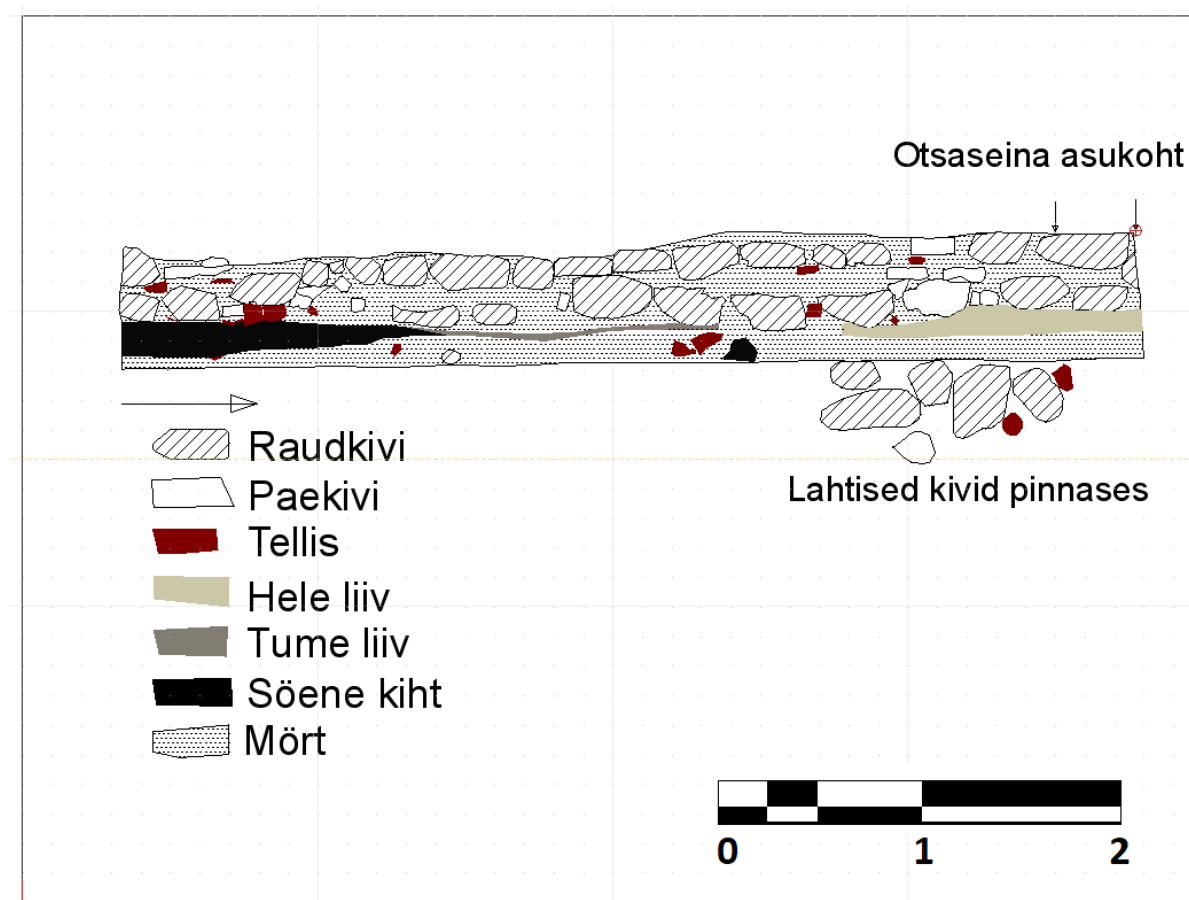
Joonis 13. Vaade keldri idapoolsele seinale lääne poolt. Joonis: Gurly Vedru

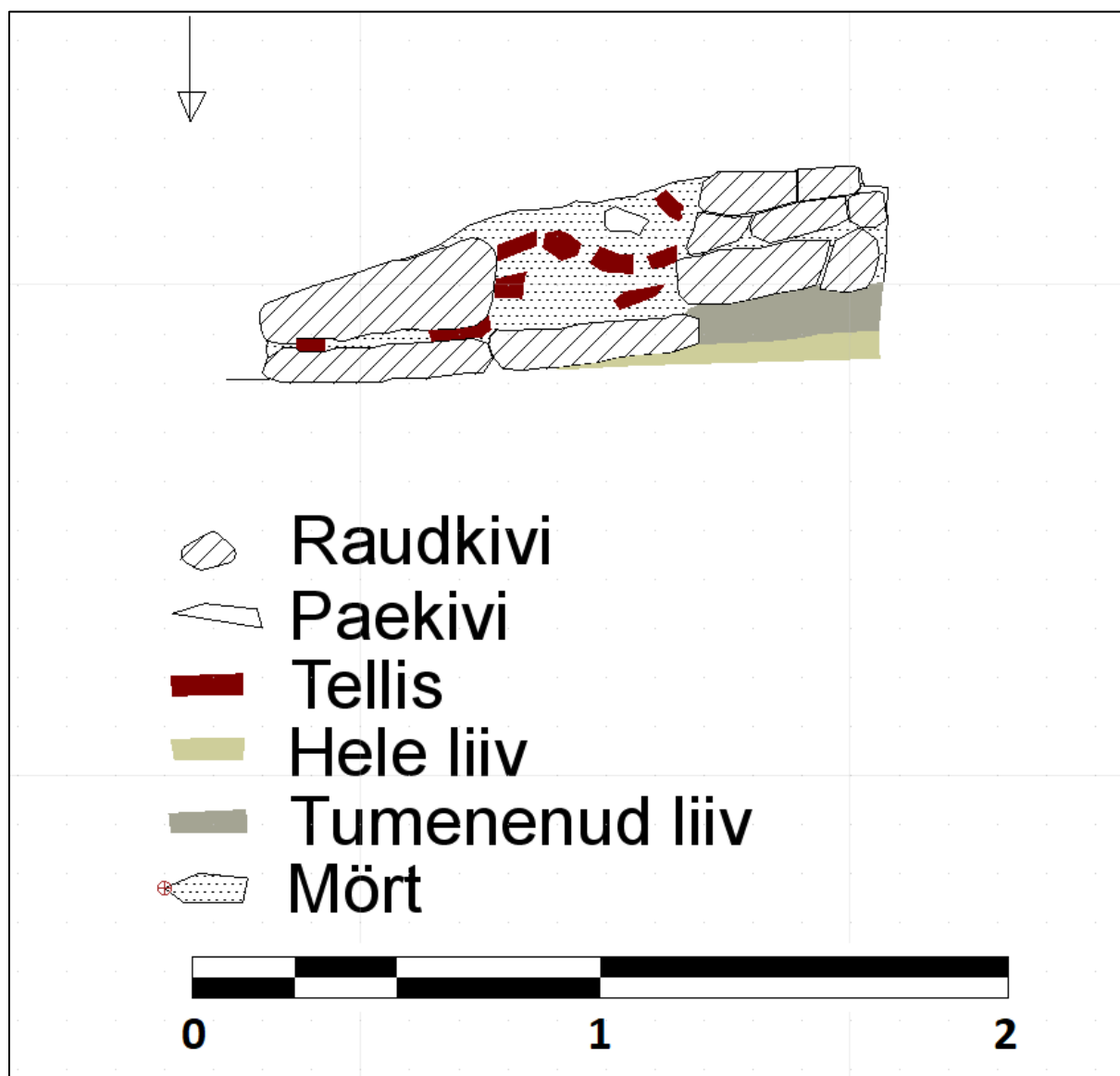
Joonis 14. Vaade keldri põhjapoolsele seinale lõuna poolt. Joonis: Gurly Vedru

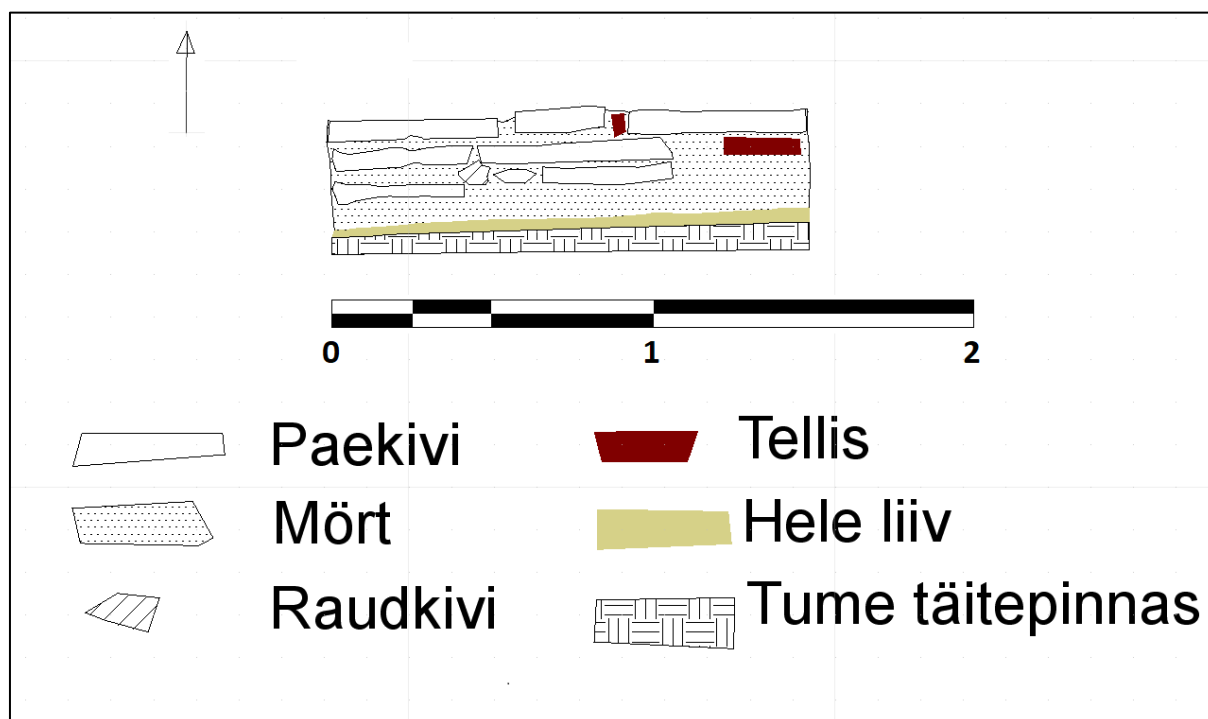
Joonis 15. Vaade keldri läänepoolsele seinale ida poolt. Joonis: Gurly Vedru

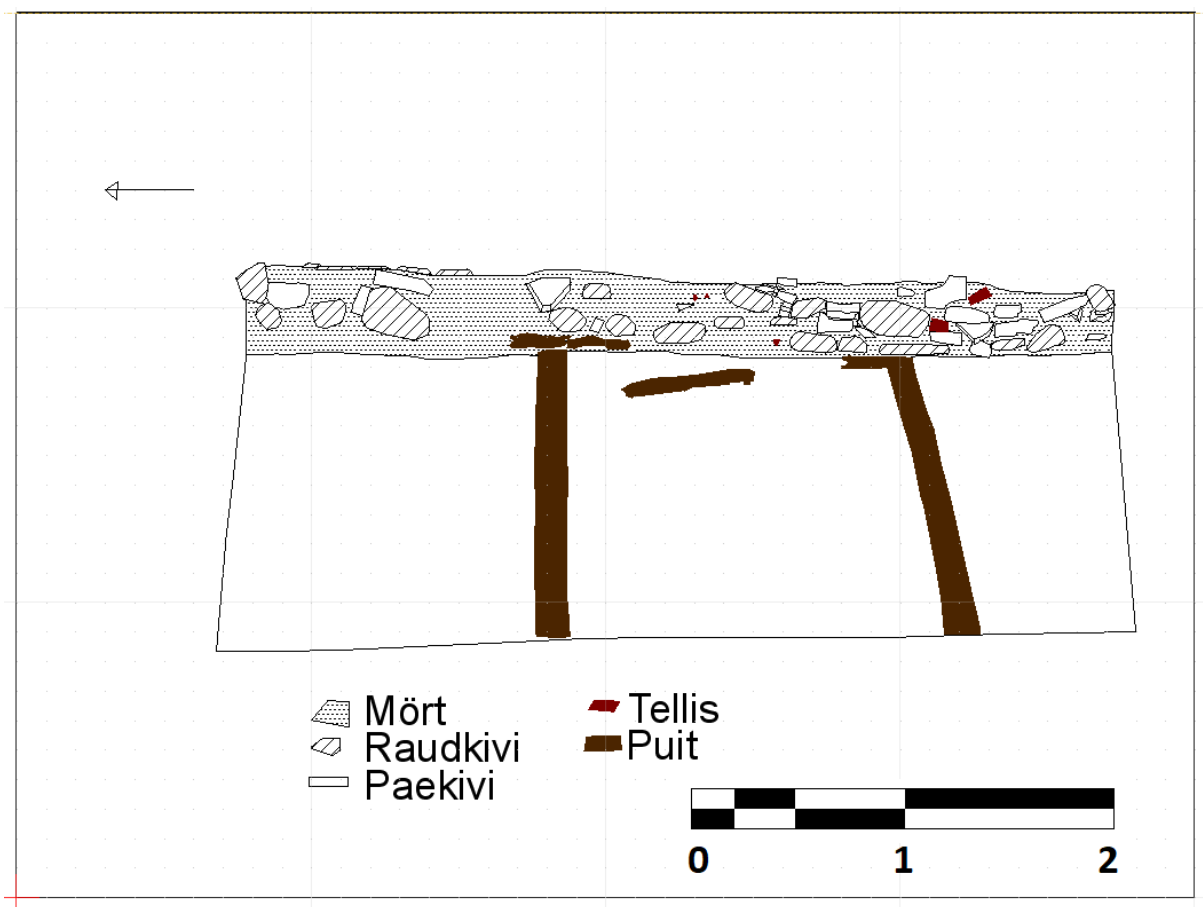
Joonis 16. Vaade läänepoolsele müürile ida poolt.

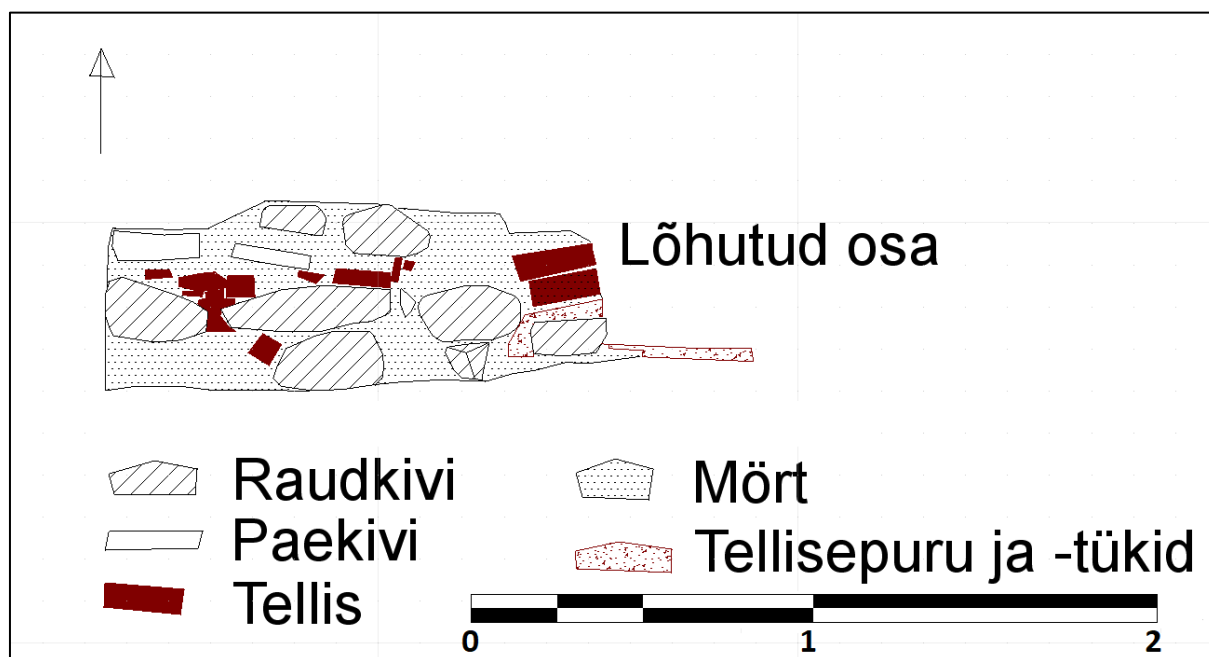
Joonis 17. Vaade lõunapoolsele otsamüürile põhja poolt.

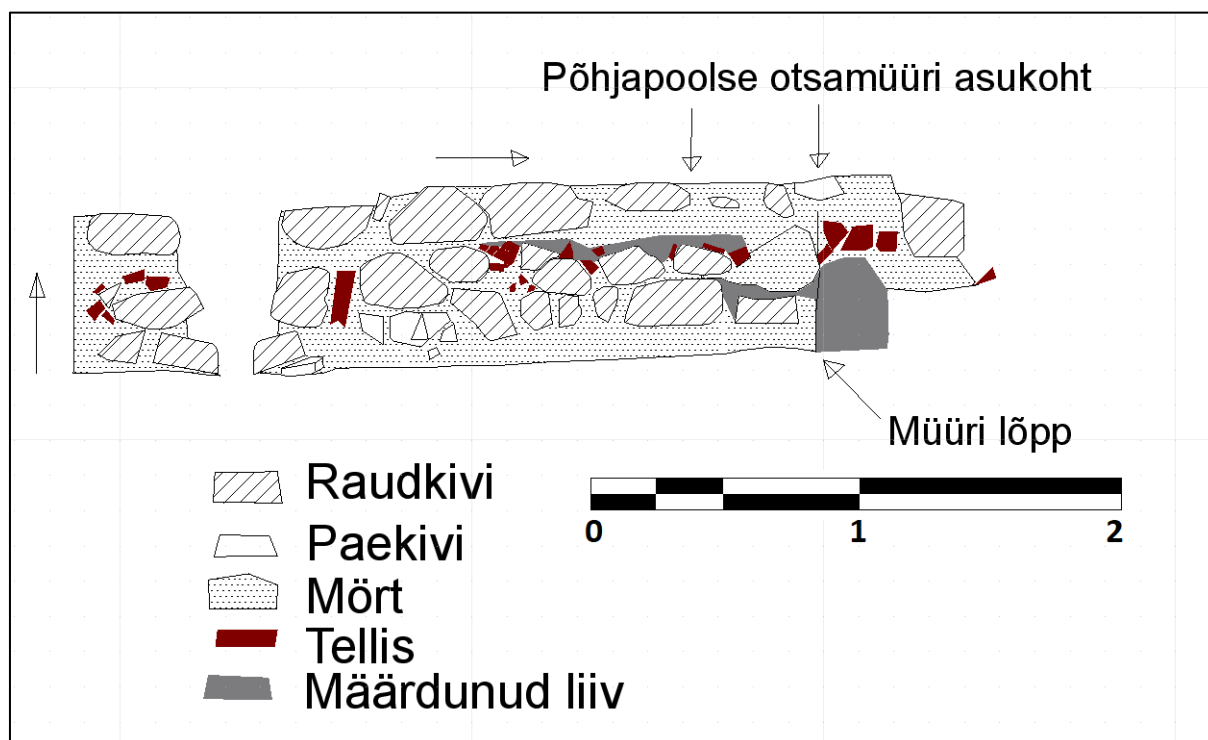
Joonis 18. Vaade väikesemõõtmelise hoonepõhja põhjapoolsele müürile lõuna poolt.

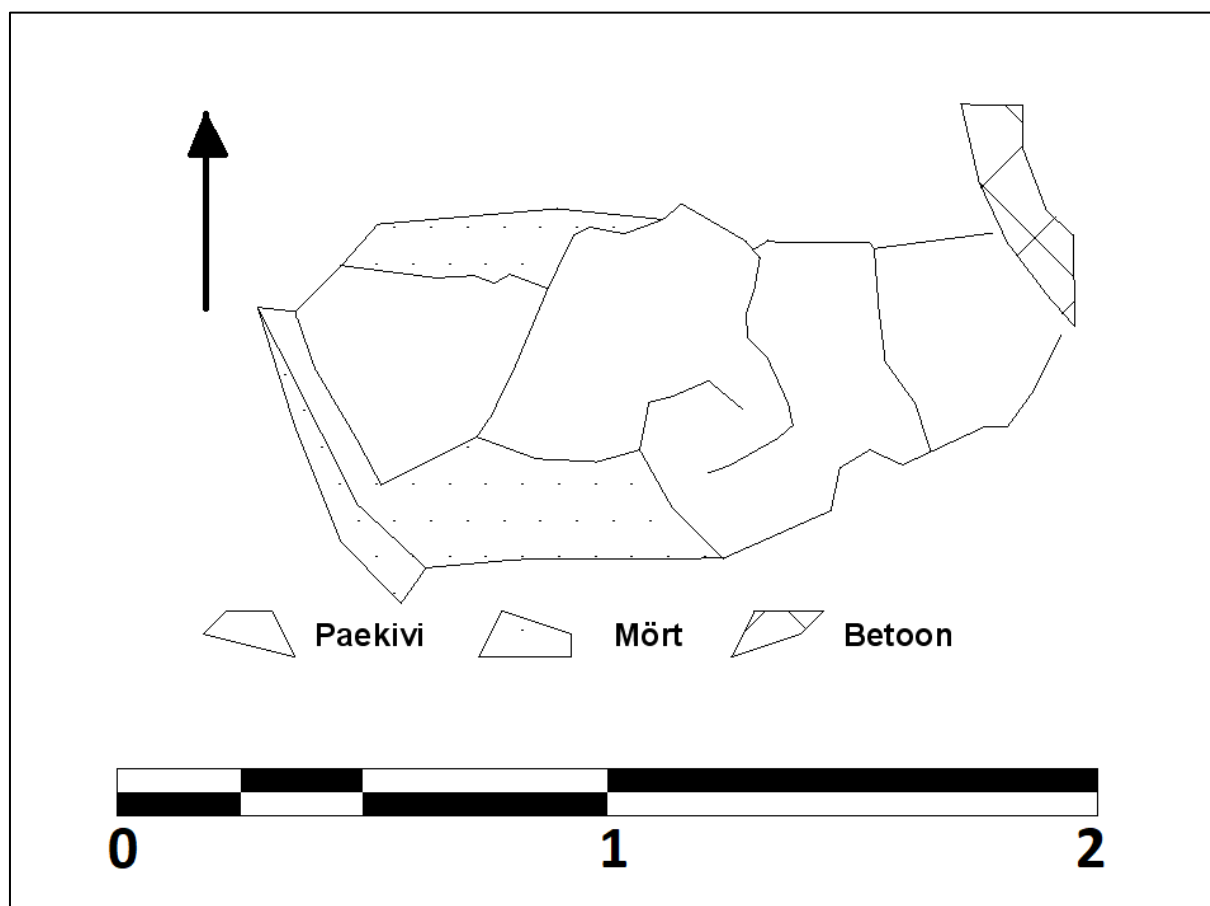
Joonis 19. Idapoolne pikimüür ja põrandajäänused. Vaade lääne poolt.

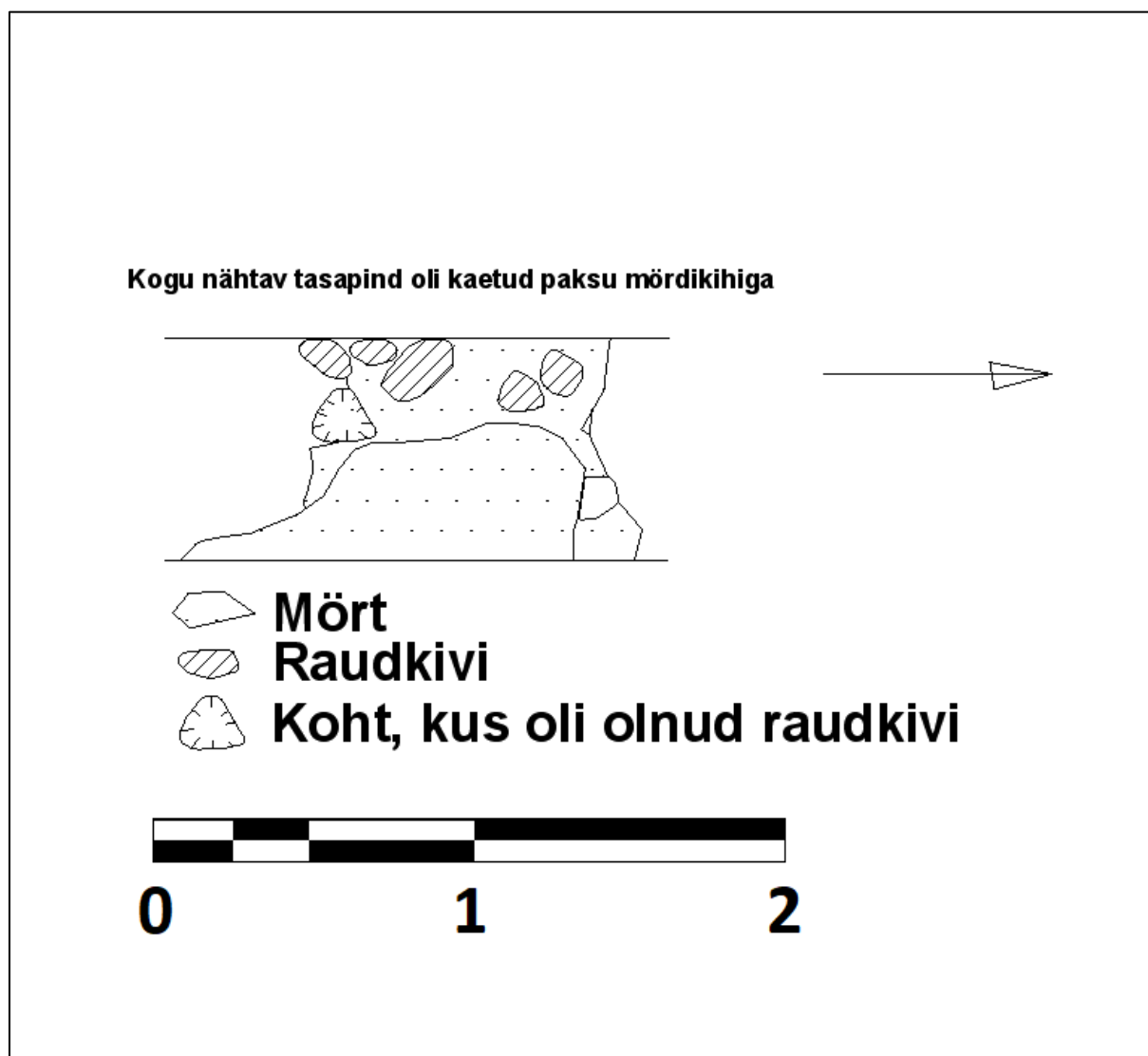
Joonis 20. Põhjapoolne otsamüür. Vaade lõuna poolt.

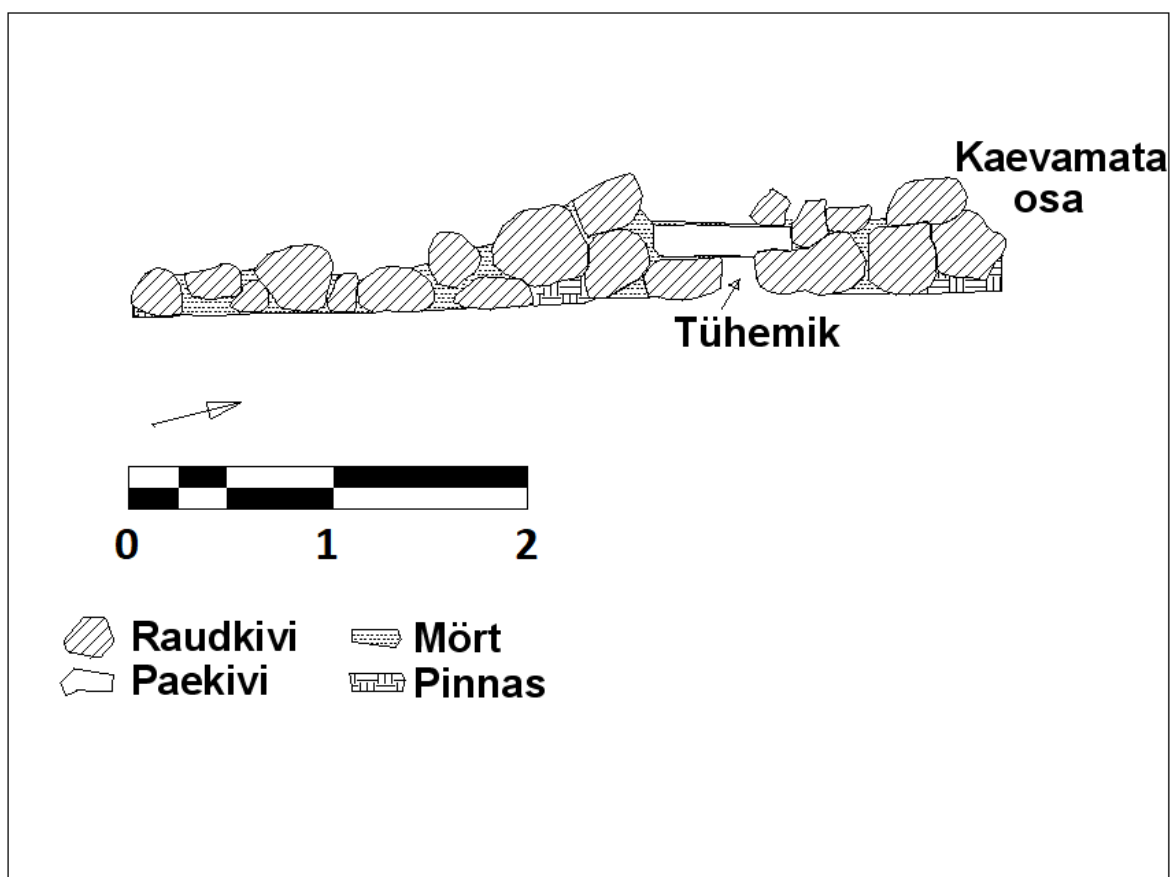
Joonis 21. Läänepoolse pikimüüri põhjapoolne ots. Vaade ida poolt.

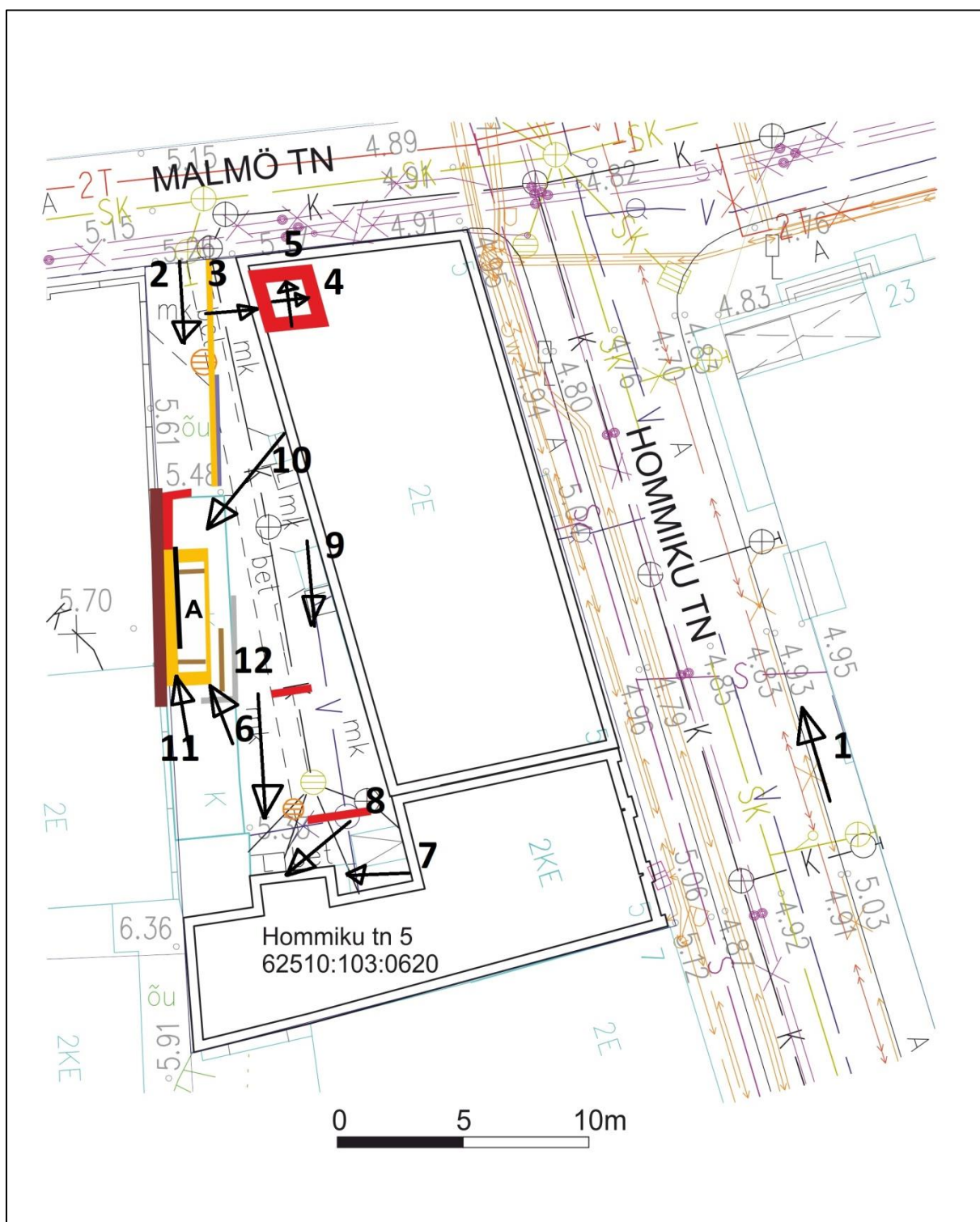
Joonis 22. Lõunapoolne müürikatke. Vaade lõuna poolt.

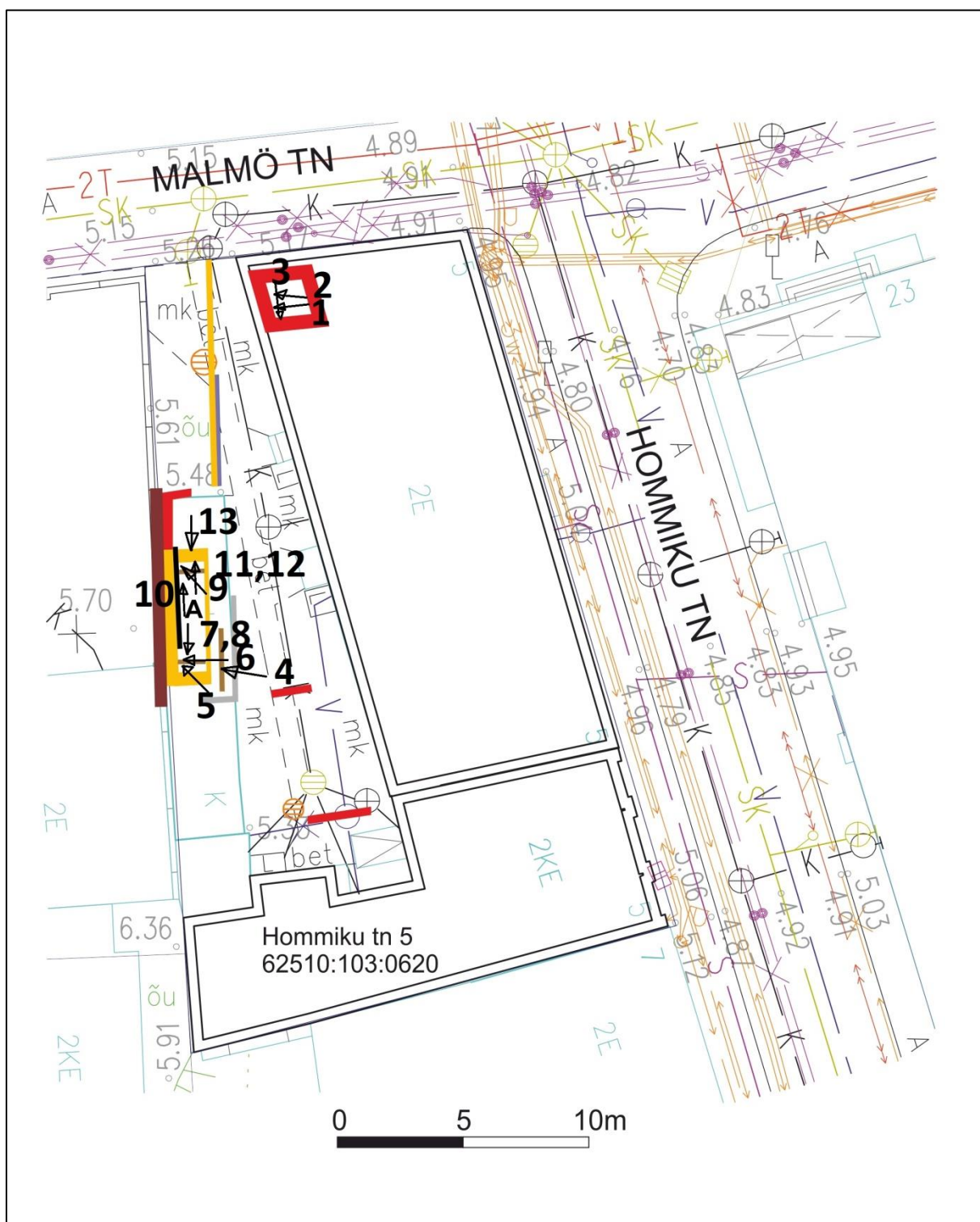
Joonis 23. Kanalisatsioonikraavi jäänud ida–lääne-suunaline müürikatke. Vaade ida poolt.

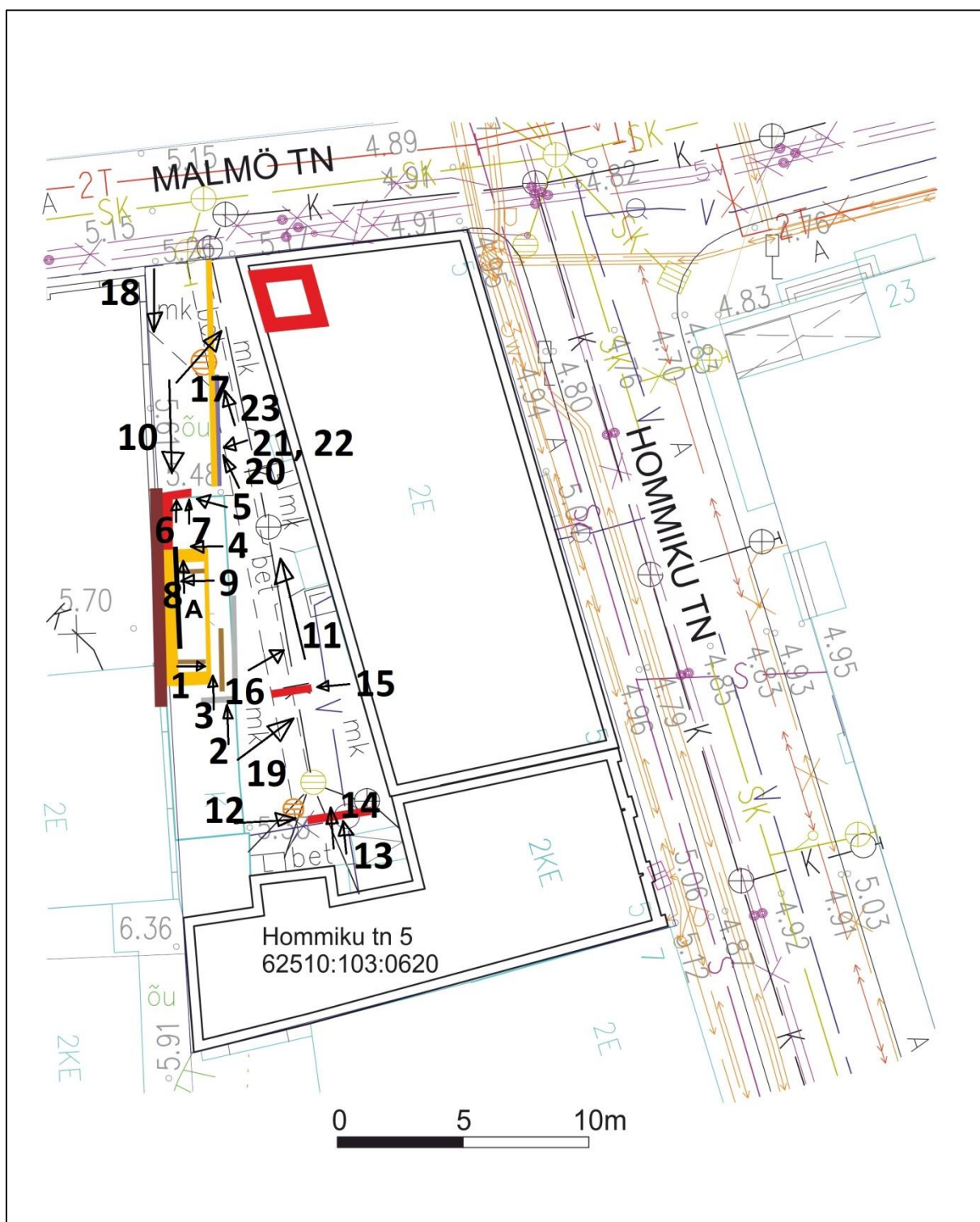
Joonis 24. Kanalisatsioonitrassi jäänud põhjaloode–lõunaedela-suunaline alumine müür.

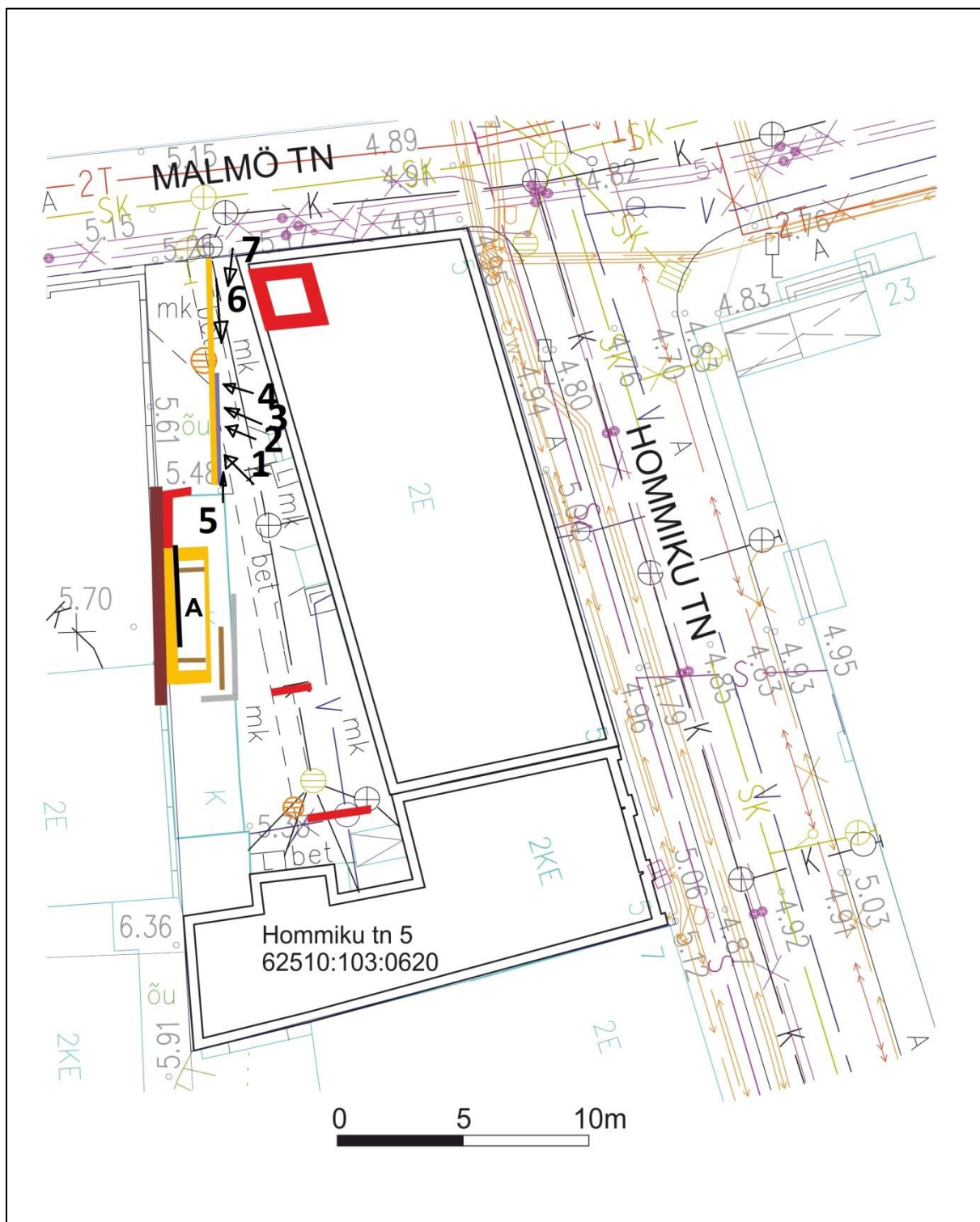
Joonis 25. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel I: 1, 2 – tahvel I: 2; 3 – tahvel II: 1; 4 – tahvel II: 2; 5 – tahvel III: 1; 6 – tahvel V: 1, 7 – tahvel V: 2; 8 – tahvel VI: 1; 9 – tahvel VI: 2; 10 – tahvel VII: 1; 11 – tahvel VII: 2; 12 – tahvel VIII: 1

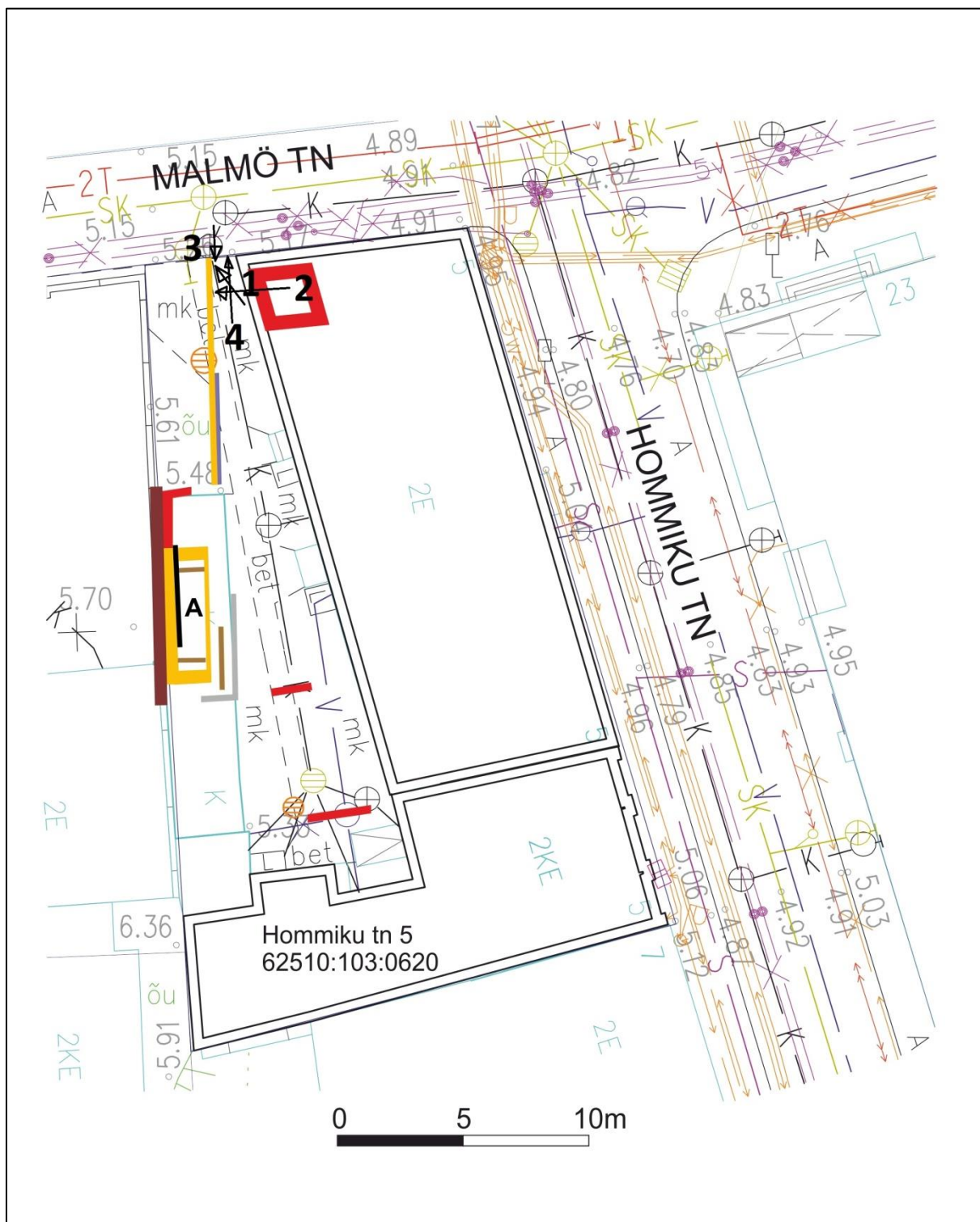
Joonis 26. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel III: 2; 2 – tahvel IV: 1; 3 – tahvel IV: 2; 4 – tahvel VIII: 2; 5 – tahvel IX: 1; 6 – tahvel IX: 2; 7 – tahvel X: 1; 8 – tahvel X: 2; 9 – tahvel XI: 1; 10 – tahvel XI: 2; 11 – tahvel XII: 1; 12 – tahvel XII: 2; 13 – tahvel XIII: 1

Joonis 27. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XIII: 2; 2 – tahvel XIV: 1; 3 – tahvel XIV: 2; 4 – tahvel XV: 1; 5 – tahvel XV: 2; 6 – tahvel XVI: 1; 7 – tahvel XVI: 2; 8 – tahvel XVII: 1; 9 – tahvel XVII: 2; 10 – tahvel XVIII: 1; 11 – tahvel XVIII: 2; 12 – tahvel XIX: 1; 13 – tahvel XIX: 2; 14 – tahvel XX: 1; 15 – tahvel XX: 2; 16 – tahvel XXI: 1; 17 – tahvel XXI: 2; 18 – tahvel XXII: 1; 19 – tahvel XXII: 2; 20 – tahvel XXIII: 1; 21 – tahvel XXIII: 2; 22 – tahvel XXIV: 1; 23 – tahvel XXIV: 2

Joonis 28. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XXV: 1; 2 – tahvel XXV: 2; 3 – tahvel XXVI: 1; 4 – tahvel XXVI: 2; 5 – tahvel XXVII: 1; 6 – tahvel XXVIII: 1; 7 – tahvel XXVIII: 2

Joonis 29. Fotode asukohad ja vaatesuunad. 1 – tahvel XXIX: 1; 2 – tahvel XXIX: 2; 3 – tahvel XXX: 1; 4 – tahvel XXX: 2

1. Hommiku tänav 5. Vaade hoonetele Hommiku tänavalt. Keskel vasakul olev sinine maja kannab numbrit Hommiku tänav 5/1 ning kollane maja Hommiku tänav 5/2. Fotel on paremal Malmö tänav 23 hoone. Vaade lõunakagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade siseõuele põhjaloo poolt. Vasakul on Hommiku tänav 5/1 hoone ning tagaplaanil Hommiku tänav 5/2 ehitis. Paremale jääv maja kannab aadressi Hospitali tänav 6/1.

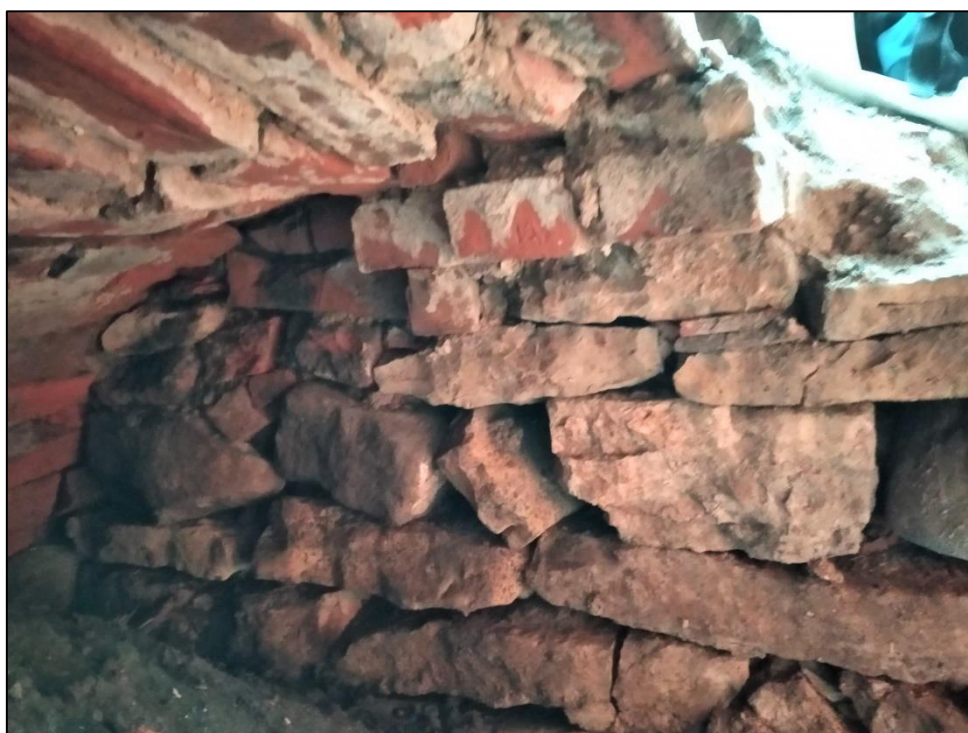
1. Hommiku tänav 5. Sissepääs Hommiku tänav 5/1 hoone all olnud vanasse keldrisse. Vaade lääneedela poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri idapoolsele seinale lääne poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri põhjapoolsele seinalle lõuna poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri läänepoolse seina lõunapoolsele osale ida poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade vana keldri läänepoolse seina põhjapoolsele osale idakagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Avaus vana keldri võlvlae edelapoolses sektoris. Vaade põhja poolt.

1. Hommiku tänav 5. Hommiku tänav 5/2 hoone verandale vundamendisüvendi kaevamine. Vaade põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade veranda vundamendisüvendi idapoolsele osale lääne poolt. Näha on lampkasti betoonvundament ja selle all paekividest varasem vundament.

1. Hommiku tänav 5. Vaade veranda vundamendisüvendi läänepoolsele osale idakirde poolt. Taga keskel on näha varasema betoonvundamendi läänepoolne sein.

2. Hommiku tänav 5. Pinnase koorimine hoovis. Vaade põhja poolt. Foto paremal serval oleva fibroplokkidest aia juures on juba välja puhastatud raudkividest müür. Punastest tellistest tulemüüri juurde on korjatud varasema hoovisillutise munakivid.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolse piirdeaia all olnud müürile kirde poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade hoovi läänepoolses küljes paiknenud osaliselt väljapuhastatud müüridele lõunakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone vundamendile lõunakagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone vundamendile idakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolses küljes olnud müürile kagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Söene kiht kinnistu läänepoolses küljes olnud väikesemõõtmelise hoone edelapoolses sektoris. Vaade ida poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone lõunapoolsele osale põhja poolt. Näha on ka põrandakatke.

2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone lõunapoolsele otsaseinale põhja poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolsele osale kagu poolt. Keskkel on puitpõranda põhjapoolse osa jäänused. Paremalt olevate sillutiskivide all on hoone läänepoolne müür.

2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone kesk- ja põhjapoolsele osale lõuna poolt. All ja keskel on näha puitpõranda jäänused.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolisel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolse otsaseina läänepoolsele osale lõuna poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolisel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolse otsaseina idapoolsele osale lõuna poolt. Paremal olevad kivid pärinevad hoone idapoolsest seinast.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone põhjapoolsele otsaseina põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel küljel olnud väikesemõõtmelise hoone idapoolse pikiseina lõunapoolsele osale lääne poolt.

1. Hommiku tänav 5. Varasemat suuremat hoonet markeriv mördijälg hoovis. Fotol on vasakul varasema väikesemõõtmelise hoone vundament ning paremal Hommiku tänav 5/1 elamu.

2. Hommiku tänav 5. Laudadest põrandajäänus läänepoolsest väikesemõõtmelisest hoonepõhjast ida pool. Vaade lõuna poolt. Vasakul on väikese hoonejäänuse idapoolne sein.

1. Hommiku tänav 5. Vaade kinnistu läänepoolsel piiril paikneva põhja–lõuna-suunalise müüri põhjapoolsele osale ida poolt. Vasakul on väikese hoonepõhja põhjapoolne otsamüür ning paremal osaliselt väljapuhastatud põhjapoolne müür.

2. Hommiku tänav 5. Ida–lääne-suunaline põhjapoolne müür. Vaade idakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade põhjapoolse ida-lääne-suunalise müürikatke läänepoolsele osale lõuna poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade põhjapoolse ida-lääne-suunalise müürikatke idapoolsele osale lõuna poolt.

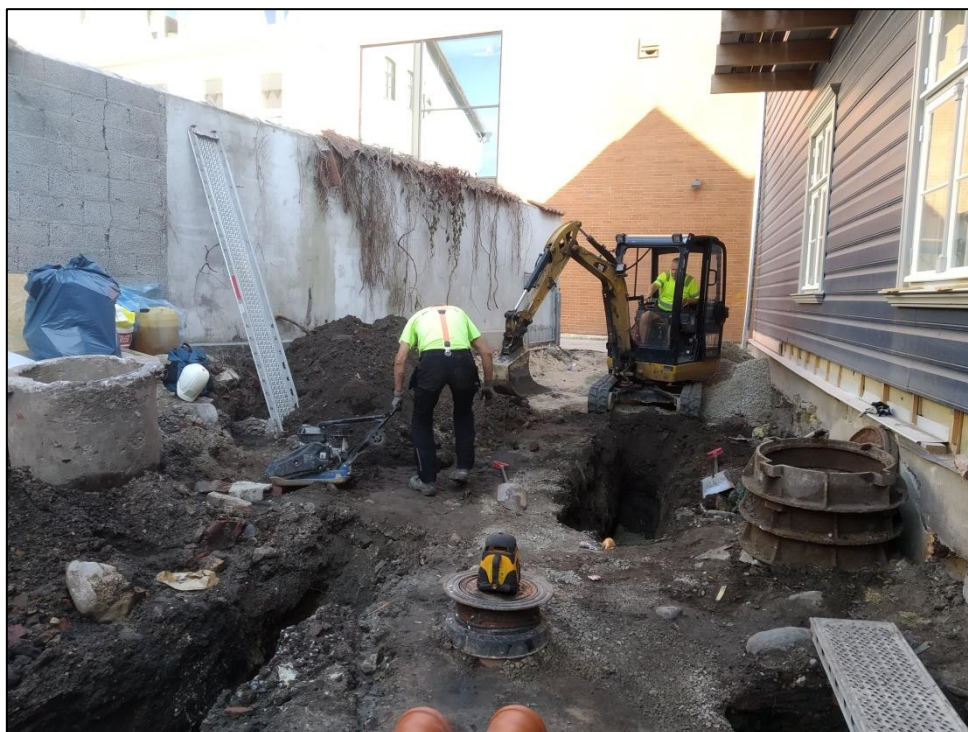
1. Hommiku tänav 5. Läänepoolse pikimüüri põhjapoolne osa pärast ida–lääne-suunaliste müüride eemaldamist. Vaade lõuna poolt.

2. Hommiku tänav 5. Vaade läänepoolse pikimüüri juurde kaevatud tranšeele ida poolt.

1. Hommiku tänav 5. Trassikaev. Vaade idakirdepoolse kraavi kesk- ja lõunakagupoolsele osale põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Trassikaev. All vasakul on lääneedelapoolse kraavi keskosa, keskel kaevatakse idakirdepoolse kraavi põhjaloodepoolset osa. Vaade lõunakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolsele osale lääne poolt. Keskul vasakul nõukogudeaegne betoonkaev ja sellest lääne pool foto keskel müürikatke.

2. Hommiku tänav 5. Idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolses otsas olnud ida-lääne-suunaline müürikatke. Vaade lõuna poolt.

1. Hommiku tänav 5. Tagasitäitepinnas idakirdepoolse kraavi lõunakagupoolses otsas. All paremal ja keskel ida-lääne-suunaline müür. Vaade lõuna poolt.

2. Hommiku tänav 5. Idakirdepoolsesse trassi jäänud teine ida-lääne-suunaline müür. Vaade ida poolt.

1. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid idakirdepoolse kraavi keskosas. Vaade lääneedela poolt.

2. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid idakirdepoolse kraavi põhjaloodepoolses osas. Vaade edela poolt.

1. Hommiku tänav 5. Vaade lääneedelapoolse kraavi kaevamisele põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Pinnasekihid lääneedelapoolses kraavis. Vaade lääneedela poolt.

1. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne ots lääneedelapoolses kraavis. Vaade pealmisele kividekihile lõunakagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne ots lääneedelapoolses kraavis. Vaade pealmisele kividekihile idakirde poolt.

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne ots pärast pealmiste kivide eemaldamist. Kraaviseinas on paljandunud paks mördikiht. Vaade idakirde poolt.

2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri idakirdepoolne osa. Vaade pealmisele kividekihile lõunakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri raudkividest alumine tugev müüriosa. Vaade kagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri lääneedelapoolne osa. Vaade idakagu poolt.

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri keskosa. Vaade idakagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri idakirdepoolne osa. Vaade idakagu poolt.

1. Hõmmiku tänav 5. Lääneedelapoolses kraavis olnud idakirde-lääneedela-suunalise müüri alumine tugev osa. Vaade lõuna poolt.

1. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolse kraavi asukoha muutmine. Vaade põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Lääneedelapoolse kraavi põhjapoolse osa kaevamine. Paremäl on näha selles kohas valdavalt mördist koosnev idakirde-lääneedela-suunaline müür. Vaade põhjakirde poolt.

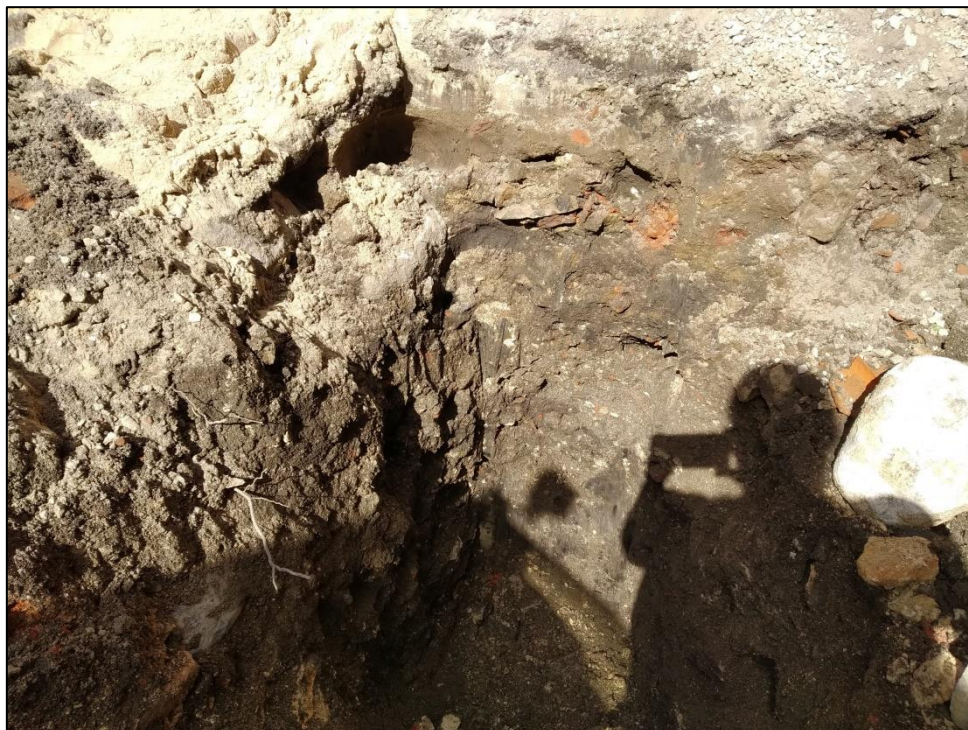
1. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses otsas. Fotel on taga keskel varem väljaehitatud liitumiskoht. Vaade kagu poolt.

2. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses osas. Vaade ida poolt.

1. Hommiku tänav 5. Idakirde-lääneedela-suunaline müür lääneedelapoolse kraavi põhjapoolses osas. Vaade põhja poolt.

2. Hommiku tänav 5. Punased tellised kinnistu põhjapoolsel piiril – võimalik jälg keldri võlvist. Vaade lõuna poolt.

1. Hommiku tänav 5. Kinnistult leitud loomaluud.

2. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult. Vasakul üleval on savipiibu varre katke, paremal on idamaise Bosphoruse mustriiga taldriku katke.

1. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult.

2. Hommiku tänav 5. Leide kinnistult.